

Възложител: Община Хайредин

ОБЩИНСКИ ПЛАН ЗА РАЗВИТИЕ НА ТУРИЗМА В ОБЩИНА ХАЙРЕДИН 2014-2020 ГОДИНА

Изпълнител: Витаро ЕООД

ЕИК: 175287387

Управител: Димо Янушев

2014 г.

1

СЪДЪРЖАНИЕ:

СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ СЪКРАЩЕНИЯ	3
1. ВЪВЕДЕНИЕ	5
1.1 Световни тенденции в развитието на туризма	5
1.2 Правна и политическа рамка на туризма в България.....	10
2. КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКО НАСЛЕДСТВО И КУЛТУРЕН ТУРИЗЪМ	13
2.1 Глобални тенденции в културния туризъм.....	13
2.2 Общи тенденции в България	14
3. СИТУАЦИОНЕН АНАЛИЗ	20
3.1 Географско положение и туристически ресурси в Община Хайредин	21
3.2. Селищна система, урбанизация и жилищен фонд	26
3.3. Развитие на човешките ресурси и социалната сфера	27
3.4. Икономическо развитие	37
3.4.1. Обща характеристика	37
3.4.2. Състояние на местната икономика, тенденции, конкурентоспособност и предприемачество	38
3.4.3. Селско стопанство	41
3.4.4. Промисленост	42
3.5. Техническа инфраструктура – свързаност и достъпност на територията	42
3.6. Опазване на околната среда – екологично състояние и рискове	47
3.7. Туризъм.....	48
3.7.1. Текущо състояние на туризма в община Хайредин.....	48
3.7.2. Културно - историческо наследство.....	.....
3.7.2.1. Раздел „Недвижимо културно наследство“	69
3.8 SWOT анализ	69
4. ПРОЦЕС И ПОДХОДИ НА РАЗРАБОТВАНЕ НА ОБЩИНСКИЯ ПЛАН	72
4.1 Процес на разработване на Общинския план	73
4.2 Подходи за реализиране на Общинския план	74
5. СТРАТЕГИЧЕСКА РАМКА ЗА РАЗВИТИЕ НА ТУРИЗМА В ОБЩИНА ХАЙРЕДИН за ПЕРИОДА 2014-2020 г.	74
5.1 Визия и мисия на стратегията	74
6. ОСНОВНА ЦЕЛ И ОБХВАТ	
6.1. Основна цел на Общинския план за развитие на туризма	
6.2. Подцели на Общинския план за развитие на туризма	
6.3. Приоритети на община Хайредин за развитие на туризма за периода 2014-2020 г.	
7. Оценка на мерките за развитие на туризма в община Хайредин	
8. Примерни дейности за реализация на мерките за развитие на различни видове туризъм в община Хайредин	
8.1. Културно-исторически и културно-събитийен туризъм	

8.2. Екотуризм

8.3. Приключенски туризм

8.4. Риболовен туризм

8.5. Потенциални допълнителни туристически услуги

9. ПЛАН НА ДЕЙСТВИЕ

9.1 ДЕЙНОСТИ НА ПЛАНА НА ДЕЙСТВИЕ

9.2. Времеви график на плана на действие

9.3. Изпълнение на плана за действие

9.4. Рискове, които трябва да се отчитат при изпълнението на плана за развитие на туризма

10. НАСОКИ ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ОПРТ

11. Заключение

СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА

БФП	Безвъзмездна финансова помощ
ГИС	Географска информационна система
ДФФП	Договор за безвъзмездна финансова помощ
ЕЕ	Енергийна ефективност
ЕС	Европейски съюз
ЕФРР	Европейски фонд за регионално развитие
ЗБР	Закон за биологичното разнообразие
ЗООС	Закон за опазване на околната среда
ЗОП	Закон за обществените поръчки
ЗРР	Закон за регионалното развитие
ЗУТ	Закон за устройство на територията
ЗОС	Закон за общинската собственост
ЗПЧП	Закон за публично-частното партньорство
ЗМСМА	Закон за местното самоуправление и местната администрация
ИПГВР	Интегриран план за градско възстановяване и развитие
МЗХ	Министерство на земеделието и храните
МИЕ	Министерство на икономиката и енергетиката
МИП	Министерство на инвестиционното проектиране
МОСВ	Министерство на околната среда и водите
МОН	Министерство на образованието и науката
МП	Министерство на правосъдието
МРР	Министерство на регионалното развитие
МСП	Малки и средни предприятия
МТС	Министерство на транспорта и съобщенията
МТСП	Министерство на труда и социалната политика
НСИ	Национален статистически институт
НСРР	Национална стратегия за регионално развитие
ОПР	Общински план за развитие
ОПРР	Оперативна програма „Регионално развитие” 2007-2013/ Оперативна програма „Региони в растеж” 2014-2020 г.
ОПРТ	Общински план за развитие на туризма
ОСР	Областна стратегия за развитие
ОУП	Общ устройствен план
ПУП	Подробен устройствен план
ПЧП	Публично-частно партньорство
СГО	Структури на гражданското общество
ТП	Техническа помощ
УО	Управляващ орган

ФЛАГ СЗРН	Фонд за органите на местното самоуправление в България - ФЛАГ ЕАД Северозападен район от ниво 2
----------------------	--

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Общинският план за развитие на туризма в община Хайредин 2014-2020 г. е част от дейностите, заложили за изпълнението на проект „*Мрежа за Интегриран Трансграничен Туризм*“, Апликационен номер 2/41/-3.1-10, МИС-ЕТС код 569, договор за финансиране №75690/23.09.2013 г. по Приоритетна ос 3 „Икономическо и социално развитие“, Ключова област на интервенция 3.1 „Подкрепа за трансграничното бизнес сътрудничество и популяризиране на регионалния образ и идентичност“, Индикативна операция „Популяризиране на трансграничните туристически мрежи и диверсификация на съществуващите трансгранични туристически услуги“ по Програмата за трансгранично сътрудничество 2007-2013 г.

Настоящият общински план за развитие на туризма е съобразен с изискванията на Закона за туризма и Стратегията за устойчиво развитие на туризма в България 2014 - 2030, Общинския план за развитие на община Хайредин 2014-2020 г., които оценяват туризма за важен фактор в подобряването на качеството на живот и бизнес конкурентноспособността чрез развитие на устойчиви форми на туризъм (културен, еко, селски , и др.).

1.1 СВЕТОВНИ ТЕНДЕНЦИИ В РАЗВИТИЕТО НА ТУРИЗМА

Туризмът в България е и ще бъде сред водещите (структуроопределящи) национални отрасли в следващите 7 години. В световен мащаб туризмът бележи ръст, както в доклада си за 2012 г., Световната Туристическа организация (СТО) отбелязва следните съществени моменти по отношение на развитието на туризма:

- Приходите от международен туризъм през 2013г. са достигнали 1 098 млрд. щ.д., което е увеличение от 6% спрямо 2012 г. Увеличението на приходите е по-голямо от увеличението на броя туристи. Европа като регион остава лидер по реализирани ръстове на чуждестранни туристи. Приносът на туристическата индустрия в световния БВП е над 9% (директен, индиректен и привлечен), а 7% от всички работни места в световен мащаб се създават от туристическата индустрия. Фактите показват голямата значимост на туризма в световен мащаб. За първи път е надхвърлена цифрата от 1 милиард туристи, пътували в чужбина (1.035 млрд.).
- През 2013 г. Европа е привлякла 567 млн. туристи, с 6% повече спрямо предходната година. В глобален аспект през 2014г. се очаква ръст на туристите между 2 и 4%. За Централна и Източна Европа този процент се очаква да бъде около 9. Очакванията са страните от Балканския полуостров да реализират по-малък от средния за региона ръст за сметка на по-високите нива на тези от Централна Европа.

- През 2013 г. европейските граждани са осъществили 557млн посещения, което е ръст от 4% спрямо 2012г. Повече от половината туристи в света са от Европа.
- През 2013 г. за пътуванията си европейските туристи са похарчили с 1 % повече средства, а за нощувки с 1.6% повече в сравнение с предходната година. При вътрешния туризъм също има нарастване на тези показатели. За разлика от бизнес пътуванията, където се наблюдава спад, такъв не е отчетен при пътуванията с цел почивка. Забелязва се тенденция за съкращаване на продължителността на пътуванията.
- През 2013г., 75% от европейските туристи са почивали в собствената си страна. Значително се е увеличил броят на дългите пътувания от поне 4 денонощия престой за сметка на по-кратките пътувания, които бележат спад. За почивка европейците са похарчили средно 66 евро на нощ, за вътрешни пътувания 52 евро и 86 евро за пътувания извън страната. Около 50% от жителите на Европейския съюз имат най-малко едно пътуване през летния сезон. Предпочитан период за осъществяването му е юли-септември.
- Класацията на страните похарчили най-много средства за международен туризъм през 2013г. показва увеличаване на разходите за международен туризъм на Германия, САЩ, Русия и Китай.

Други положителни тенденции в сектор туризъм са:

- Наблюдава се нарастващ брой на туристическите дестинации и увеличение на инвестициите в туризма, а секторът се разглежда като основен двигател на социално-икономическият напредък чрез приходите от износ, създаването на работни места и предприятия, както и развитието на инфраструктурата.
- През последните шест десетилетия, туризмът претърпя продължително развитие и диверсификация, което го се превърна в един от най-големите и най-бързо развиващи се икономически сектори в света. Много нови дестинации, извън традиционните в Европа и Северна Америка се развиха.
- Пазарният дял на развиващите се икономики се увеличава от 30% през 1980 г. до 47% през 2013 г. и се очаква да достигне 57% до 2030 г., което се равнява на над един милиард посещения на чуждестранни туристи в тези страни.
- По данни на Организацията, публикувани в последното издание на UNWTO (СТО - Световната туристическа организация) World Tourism Barometer за периода януари-април 2014г., общо 310 милиона международни туристи са пътували по света, 12 милиона (4.3%) повече, отколкото през същия период на миналата година. Резултатите са били положителни във всички региони, с най- силен ръст в Азия и

Тихия океан (+6%), Европа (+5%) и Близкия изток (+5%) и по-слаб растеж в Северна и Южна Америка (1%) и Африка (+ 2%).

Подрегионите Югоизточна Азия (12%), Южна Азия (9%) и Централна и Източна Европа (9%) са реализирали най-големи ръстове.

Чуждестранните туристи в Европа, най-посещавания регион в света, са се увеличили с 5%. Централна и Източна Европа (9%) продължава да има водеща роля по ръст, а Южна и Средиземноморска Европа (+5%) също бележи силни резултати. Африка (+ 2%) и Южна Америка (1%) отчитат слаб растеж през първите четири месеца на 2014 г. след сериозен напредък през 2013 г. (съответно 6% и 5%). На подрегионално равнище, резултатите са сходни във всички райони на Северна и Южна Америка, като изключение прави Централна Америка (4%). Растежът в Близкия изток, се оценява на 5%, въпреки че тази цифра трябва да се приема с повишено внимание, тъй като се основава на все още твърде ограничените налични данни.

Европейската туристическа комисия (ЕТС) отчита следните данни:

Европа излиза от рецесията, след като повечето от дестинациите отбелязват растеж през 2013г. Исландия и Словакия имат нарастване на посещенията на чуждестранни туристи съответно 30%и 20%. Черна гора, Латвия и Хърватия следват с ръст около 9%, Унгария и Полша с ръст от 7%. В другия крайна спектъра е Кипър (12%). Едни от най-посещаваните дестинации, както в Европа, така и в света - Германия и Испания добавят нови 4% върху положителните резултати, отчетени през миналата година. Великобритания в крайна сметка се връща към положителен растеж (+1%), докато Италия бележи спад от 2%. Ръстът на нощувки остава слаб. Известни изключения са Латвия (9% в пристигащи и 14%нощувки), Хърватия (9% и 11% нощувки), Малта (7 процента и 10% нощувки) и Чехия (3 % и 4% нощувки). България, като туристическа дестинация отстоява стабилните си позиции с 5,5% ръст на туристите и 1.2% на нощувките. Тези показатели се дължат основно на увеличаване на броя на туристите от сегменти и пазари, реализиращи по-голям престой и от намалена фискална тежест върху туристическите услуги. Секторът остава предпазлив по отношение на перспективите за растеж. Не се наблюдава увеличаване на капацитета, а тенденцията е за по-ефективно използване на съществуващия.

По данни на Евростат, статистическата служба на Европейския съюз, направено сред страните - членки, 25% от пътуванията на европейските граждани са извън страната, в която живеят. Германия е най-големият изпращащ пазар със 73 млн. пътувания (34% от всички граждани са реализирали поне едно пътуване). Следва Великобритания с 44 млн. пътувания (38% от гражданите). В повечето от страните е установено, че любимата дестинация на туристите е съседната или близка страна. Изключение прави Румъния (любима дестинация – Италия), Швеция (любима дестинация – Гърция) и Великобритания (любима дестинация – Испания). България, в съответствие с тенденцията заема място в

топ 3 за Румъния (2 място – 17% от всички туристи) и Гърция (3 място – 6% от всички туристи).

Според прогнозите на Евромонитор до 2016г. се очертават следните тенденции на пазарите, касаещи настоящата стратегия:

Пазар Румъния – Желанието на румънските туристи да пътуват все повече в чужбина не е пряко пропорционално с готовността им да правят разходи за тези пътувания.

През последните три години бюджетът, който те биха отделили за такива пътувания е намалял с 11%. Използването на нискотарифни авиокомпании, ранните записвания и промоционалните цени за кратки градски пътувания са едни от начините да се търсят евтини оферти. Прогнозите са за намаляване на броя на туристите за круизни пътувания и екзотични дестинации. Същото важи и за несъседните на Румъния европейски страни. Икономическата криза в страната би намалила и престоя на туристите в чужбина, като се очаква не повече от 25% от всички пътувания да бъдат по-дълги от една седмица, а 47% - между 4 и 7 дни.

Пазар Русия – След политическите събития в една от любимите им дестинации Египет, руските туристи продължават да търсят слънчеви места за почивка. Като алтернатива се приемат Тайланд, ОАЕ, Испания, Италия и Турция. До 2016 се очаква средно увеличение на руските туристи в чужбина със 7% годишно. Разходите за пътуване ще се увеличават с 4-5%. Пътуванията за посещения на приятели и роднини в съседните държави се очаква да остане без промяна. Сериозно увеличение ще има при ваканционните и шопинг (за пазаруване) пътувания. Това е основно заради липсата на туристическа структура и високите цени на туристическите услуги (неотговарящи на качеството им) в страни като Грузия и Казахстан и много изгодните пакети за летни дестинации като Турция.

В доклада си за България за 2014г., Световния съвет за туризъм и пътувания - World Travel & Tourism Council (WTTC) прогнозира, че за 2014 туризмът ще увеличи директния си дял в БВП на страната с 3.8%. До 2020г. се очаква той да нараства с 3.3% на годишна база. Общият му дял в БВП ще се повишава с 1.9% до 2020 г. Директно заетите в сектора ще се увеличат през 2014г. с 1.9%. Броят на общо заетите в туризма, включващ и индиректно заетите в индустрии, подпомагащи туризма ще се увеличат през 2014г. с 2.1%, но до 2020 ще реализират годишен спад от 1.2%. Приходите от международен туризъм ще се увеличат с 5.6% през 2014г., а до 2020 г. ще се увеличават с 1.9% годишно. През 2014г. се очаква лек спад от 1.1% при инвестициите в туризма, но през следващите 6 години се очаква ръст от 5.9% годишно. Въпреки положителната тенденция, тези дългосрочни прогнози отреждат 172 място на България от общо изследвани 184 страни.

Разходите за туристически пътувания (входящ и вътрешен туризъм) представляват 72.3% от директния дял на туризма в БВП на България за 2013г. През 2014г. се очаква делът им да се повиши с 5.1% за текущата година и да нараства с 2.9% годишно до 2020г. Делът на бизнес пътуванията за 2013г. е 27.7%. През 2014 година се очаква делът им да нараства с

3.9% и да продължи да нараства до 2020г. с 1.9% годишно. Приходите от вътрешен туризъм имат три пъти по-малък дял от тези от международния. Повишение с 4.2% годишно е дългосрочната прогноза за тях. Общият дял на туризма в БВП на България е четири пъти по-голям от този на директния.

Генералната дирекция на предприятията и индустрията към Европейската комисия „Flash Eurobarometer” е направила проучване в европейски мащаб относно Мотивация на участниците да заминат на почивка и източници на информация за туристите. То обхваща потребители от 30 европейски държави.

Обобщените резултати са следните:

По отношение на причините за пътуване:

Най-много от участниците в проучването (40%), които са отишли на почивка с повече от четири нощувки, заявяват, че основен мотивационен фактор за тях е почивка тип „Слънце и плаж“; 36% са имали като основна цел посещение на близки или приятели, 26% са били мотивирани от природни забележителности, **22% са предприели пътувания по културни и религиозни причини, 20% са хората, предприели градски пътувания.**

По отношение на мотивацията за завръщане на същото място за почивка:

Природните дадености и условията са основен фактор, влияещи върху решението за повторно посещение на туристическа дестинация. Те са определящи за 44% от запитаните (спад с 6% спрямо 2012г.), 31% биха почивали отново на същото място заради качеството на местата за настаняване. Това е най-важната причина за британските туристи (42% я посочват като такава, докато качеството на услугите е важно за 31% от тях). Следват нивото на цените и културните забележителности на дестинацията (по 26%), 22% от анкетираните заявяват, че важен фактор за тях е начинът, по който се посрещат туристите. За 20% предлаганите развлечения са фактор, който може да ги накара отново да предпочетат същата дестинация.

По отношение на използваните източници на информация при планиране на почивката:

За 56% от запитаните мнението и препоръките на приятели, колеги или близки са решаващи при вземането на решения за пътуване. Като нисък може да се определи процентът на румънските респонденти (49%). 46 % предпочитат да вземат решенията си за почивка въз основа на информация от интернет сайтове. За румънските туристи този процент е сравнително нисък – само 24%. Личният опит и преживявания са най-важни при вземането на решения за 34% от запитаните. 21 % отреждат решаващо място на информацията от туристическите агенции (за Германия 28%). 11% се влияят от туристическата информация в безплатни каталози и брошури. 9% смятат, че влиянието на вестници, радио и телевизия е решаващо при избора на място за почивка. 8% вземат решението си за място за почивка въз основа на платени специализирани списания и

брошури. 5% се влияят от информацията в социалните мрежи. Те са най-важни за шведите – 11% от тях ги посочват като основен фактор.

По отношение на избраната дестинация:

Испания е най-популярна дестинация за европейските туристи през 2013г. (10%), следвана от Франция и Италия (8%). Вътрешния туризъм е предпочетен от 51% от туристите, а 43% биха пътували в друга страна от ЕС. Извън страните от ЕС биха пътували 19% от анкетираните.

По отношение на организацията на почивката:

Пътуването си чрез интернет организират 53% от анкетираните. Наблюдава се увеличаване на пакетните пътувания до 33% (с ръст от 10% спрямо 2012г.) и намаляване на резервираните по отделни сегменти до 36% (спад с 13% спрямо 2012г.). All inclusive пакетите представляват интерес за 25% от анкетираните.

По отношение на удовлетвореността от пътуването:

За 95% от анкетираните удовлетвореността се състои в природните дадености, а за 92% - в качеството на настаняване.

По отношение на плановете за пътувания:

Да отидат на почивка през 2014г., планират 75% от анкетираните (като само за Германия този процент е 90). Продължителността на планирана почивка е между 4 и 13 нощувки, като най голям е броят на тези, които предпочитат дълга почивка – 42%. Финансови са причините да не бъде предприето пътуване за 46% от анкетираните, като тенденцията по отношение на финансовите причини е най-силно изразена в България (73%) и Гърция (72%). 72% от анкетираните са имали поне една нощувка извън дома (за туризъм или бизнес).

1.2 ПРАВНА И ПОЛИТИЧЕСКА РАМКА НА ТУРИЗМА В БЪЛГАРИЯ

Законовата и нормативната база на туризма се изгражда в духа и принципите на **Конституцията на страната**. Тя определя правната рамка на организационните и социално-икономическите основи за реализация на националната туристическа политика и вземането на стратегически решения в тази сфера. Парламентът отговаря за разработването и приемането на законите. Правителството издава подзаконови нормативни актове, осигуряващи приложението на законите, ръководи институциите, организиращи и контролиращи приложението и спазването на нормативната база.

Сферите и аспектите на приложение на нормативната база на туризма се диференцират в зависимост от равнищата на управление на системата. **Макроравнището (национално ниво)** е свързано с определяне на правните принципи и норми по отношение на

организацията на управлението, туристическото райониране на страната, координацията между министерствата и ведомствата по отношение на туризма.

Европейските стандарти изискват постепенна децентрализация - управлението и развитието на функциите на регионалните и местните структури. **Мезоравнището определя регионалното ниво на управление на туризма.** Нормативната база регламентира въпросите, свързани с неговата организация, териториалното устройство и регионалното развитие, инвестиционната политика в курортите и курортните зони, инфраструктурата. На това ниво се координират действията на държавните органи - ред и сигурност, здравеопазване, обучение, опазване на околната среда. Върху него влияят социодемографската характеристика на населението и капацитетът на наличните курортни ресурси.

На местно ниво (микроравнище) нормативната база определя правната рамка на съвместните действия на общините и фирмите от туристическата индустрия. Важен аспект в това отношение с съгласуваността на дейността на туристическите структури с органите на местното самоуправление и местните администрации.

Туризмът е приоритетен отрасъл в икономиката на България и формулирането на правните принципи на държавно регулиране в тази област с от особено важно значение за правната рамка, в която той функционира и се развива. Те са основополагащи норми на правното регламентиране на туризма и критерии за законност на неговите норми, договори и административни актове.

Правото на туризъм осигурява правото на отпих, на свободното предвижване и на други права във връзка с пътуването, като компоненти на правата на човека. Важен аспект с правното регламентиране на правата и защитата на туриста като потребител на специфичен вид продукти.

Основен нормативен акт в сферата на туризма е *Законът за туризма*. Неговото приложение се урежда с подзаконовни нормативни актове - Наредба за регистриране на туристическите дейности, Наредба за категоризиране на туристическите обекти, Национален туристически регистър, Статут за дейността на Националния съвет по туризъм.

Законът урежда организацията и управлението на туризма в България и основната му цел е да осигури условия за развитие на туризма като отрасъл с приоритетно значение. В същото време негови цели са и реализацията на регулативните функции на държавата в сферата на туризма като:

- въвеждане на единни критерии за извършване на туристическите дейности;
- осигуряване защита на потребителите на туристическия продукт;
- определяне правата и задълженията на лицата, имащи отношение към туризма;
- регламентиране на контрола върху туристическите дейности и качеството на туристическия продукт.

Програмата за развитие на туризма предвижда мероприятия за:

1. изграждане и поддържане на инфраструктурата, обслужваща туризма на територията на общината, включително местните пътища до туристически обекти;
2. изграждане и функциониране на туристически информационни центрове и организация на информационното обслужване на туристите;
3. изграждане и поддържане на туристически обекти, които са общинска собственост или за които правото за ползване и управление е предоставено на общината;
4. организиране на събития и мероприятия с местно и национално значение, които допринасят за развитието на туризма;
5. провеждане на проучвания, анализи и прогнози за развитието на туризма в общината;
6. реклама на туристическия продукт на общината, включително участие на туристически борси и изложения;
7. взаимодействие и членство на общината в туристически сдружения и в съответната организация за управление на туристическия район;
8. подобряване качеството на услугите, предлагани в общинските туристически обекти.

Според изискванията на Закона за туризма, кметът на общината:

1. Създава и ръководи консултативен съвет по въпросите на туризма;
2. Създава общинска експертна комисия по категоризиране на туристическите обекти, в чийто състав половината от членовете са представители на туристически сдружения, работещи на територията на общината, ако има такива;
3. Определя категорията на туристическите обекти по чл. 128 по предложение на общинската експертна комисия по категоризиране;
4. Създава и поддържа регистър на категоризираните туристически обекти по чл. 167, ал. 1 на територията на общината;
5. Заверява регистрите за настанените туристи на лицата, извършващи туристическа дейност хотелиерство на територията на общината;

6. Съдейства за рекламата на туристическия продукт на общината;

7. Организира информационното обслужване на туристите, включително чрез създаване на туристически информационни центрове или бюра;
8. Съдейства за поддържането и опазването на природните и културно-историческите обекти на територията на общината;
9. Осъществява контролни функции в предвидените в този закон случаи;
10. Съдейства на държавните органи при провеждането на политиката в туризма и извършването на контрол върху качеството на туристическия продукт на територията на общината.

Законът дава значителни права на общините по отношение на развитието на туризма, включително да категоризира доставчиците на определени услуги. В много от общинските стратегии за развитие туризмът е определен като приоритетен отрасъл в икономиката на общината. Усилията, които полагат общините, за да осигурят условия за развитието на туризма, са сериозно затруднени от липсата на финансиране.

2. КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКО НАСЛЕДСТВО И КУЛТУРЕН ТУРИЗЪМ

2.1 Глобални тенденции в културния туризъм

Глобалните тенденции в културния туризъм, оказващи влияние върху развитието на международния туризъм могат да бъдат обобщени както следва:

- ✓ Пренасочване на пътуванията от „зрели” пазари /какви са европейските/ към близки дестинации, от което ще спечели вътрешно-европейския туризъм, както и региони като Северна Африка;
- ✓ Продължаващата експанзия на авиокомпаниите от типа “low-cost” стимулира силно пътуванията в рамките на един континент, което е за сметка на отслабване на влиянието на далечните дестинации;
- ✓ Авиокомпаниите отбелязват ръст в пътуванията и нарастващ дял на дестинациите в Близкия Изток;
- ✓ Ново възникващите пазари, особено тези в Азия /Индия и Китай/, както и Бразилия, запазват високите темпове на растеж, както при входящия, така и при изходящия туризъм;
- ✓ Наблюдава се тенденция на увеличаване на пътуванията към източноевропейски дестинации като Литва, Латвия, Сърбия, Румъния и Полша поради по-ниските разходи за туризъм;
- ✓ Германия като основен емитиращ пазар възстановява положителните тенденции в своето икономическо развитие и отбелязва ръст особено към източноевропейските дестинации;
- ✓ Франция отбелязва слаб ръст или спад на изходящите пътувания, с изключение на пътуванията към източноевропейските дестинации, които увеличават дела си заради по-ниските разходи;

- ✓ Русия остава лидер в изходящите пътувания, като преобладаващата част от дестинациите отбелязват двуцифрен ръст в броя на руските туристи; Наблюдава се намаляване на пътуванията като цяло в Европа и предпочитания към евтини вътрешноевропейски дестинации;
- ✓ Търсенето на хотели е по-слабо, което показва интерес към други по-евтини места за настаняване;
- ✓ Наблюдават се по-слаби темпове на растеж в приходите от туризъм в сравнение с броя на туристите;
- ✓ Нараства делът на индивидуалните пътувания, на което туристическите оператори реагираха с въвеждането на услугата “do-it-yourself”;
- ✓ Продължава тенденцията за по-кратки пътувания, но с по-голяма честота в рамките на една календарна година;
- ✓ Засилване на интер-регионалното сътрудничество и влиянието на публично-частните партньорства;
- ✓ Навлизане на социалните мрежи и планиране на пътувания чрез тяхното използване;
- ✓ Бързо развитие на информационните технологии, мобилни платформи;
- ✓ Промени в търсенето и вида на туристически продукти и услуги поради нарастване дела на пазарни сегменти като групата „50+”, работещи жени със собствени доходи, необвързани мъже и жени в активна възраст и т.н.;
- ✓ Увеличава се делът на пътуващите европейци над 65 годишна възраст, които имат свободно време и средства. Това ги прави важен пазар за туристически пакети, които са предпочитани от тази възрастова група;
- ✓ Бизнес пътуванията отбелязват спад за сметка на стабилния ръст в пътуванията с цел почивка и ваканция;
- ✓ Намаляване на дела на класическите пътувания от типа „слънце, море, плаж” за сметка на увеличаване на мобилността и честотата на пътуванията, интерес към темата „здраве и фитнес”, посещения на спортни и културни събития, посещения на приятели и роднини, приключенски пътувания, търсене на автентичност и потапяне в местната култура;
- ✓ Нарастване на съзнанието и интереса на клиентите към околната среда; Налице е тенденция към „бягство” от напрегнатото ежедневие; Засилена чувствителност към качеството на живот като цяло и здравето.

2.2 Общи тенденции в България

България като страна - член на Европейския съюз се утвърждава като „близка” и лесно достъпна туристическа дестинация, предлагаща усещане за стабилност, надеждност и предсказуемост. Този положителен имидж през последните години се превърна във важен фактор за избор на дестинацията от традиционни европейски пазари. Богатият туристически потенциал на страната, основаващ се комбинацията от красива и разнообразна природа, природни феномени, отлични климатични условия, минерални

извори, хилядолетно културно-историческо наследство, автентични занаяти и обичаи, развита туристическа инфраструктура, вкусна храна и отлични вина, гостоприемство и географска близост до основните емитиращи пазари бяха предпоставка за създаването на атрактивни туристически продукти, привличащи вниманието на различни целеви групи. Сред тях и партньорите в бранша, България утвърди имиджа си на дестинация, предлагаща високо качество на атрактивни цени, подходяща за семеен туризъм, индивидуални пътувания и за почивка на хората от третата възраст, предимно на море и планина. България е привлекателна дестинация за културен, спа/балнео, еко и селски туризъм. През последните години международният туризъм в България отбелязва стабилна тенденция на повишение както на броя на чуждестранните туристи, избрали България като място за почивка, така и на приходите от международен туризъм в текущата сметка на платежния баланс.

През 2013 г. посещенията с цел туризъм, според определенията на Световната организация по туризъм са 6 897 484. Техният брой показва, че наблюдаваме ръст от 5.5 % спрямо 2012 г. Увеличение от 6.3 % има и при посещенията с цел екскурзия и почивка като са реализирани 4 913 773 посещения. Наблюдава се 1.4%спад на посещенията с цел бизнес, като за 2013г. те са били 1 026 423.

В област Русе през 2013 г. са регистрирани 44 места за настаняване с над 10 легла (с 2 по-малко от 2012 г.) с общо 1 718 легла. Реализирани са 147 300 нощувки, от които 41 752 от чуждестранни лица. Броят на туристите е бил 88 093 от които 23 959 чужди. Приходите от нощувки в областта възлизат на 6 463 942 лв., от които 2 334 178 от чужденци.

Характеристики на потребителите на туристически услуги в България:

- ✓ Посетителите от Източна Европа, вкл. Русия и Украйна заемат най-висок дял от пътуванията в България – над 1/3 от общия брой пътувания.
- ✓ Туристите у нас (и български, и чуждестранни) са приблизително равномерно разпределени по пол. Най-голям е дялът на лицата в активна възраст (25 - 46 г.). Преобладаващата част от туристите в България са работещи, т.е. хора с доходи. Дялът на хората на ръководни позиции сред чужденците е два пъти по-висок от този сред българите (съответно 24-28% срещу 13-16%). Сред българите, близо два пъти по-висок, в сравнение с чужденците, е дялът на безработните и пенсионерите. У нас идват предимно чужденци с висше образование – два пъти повече от висшистите сред българите (52-57% срещу 30%).
- ✓ Различията в социалния, образователния и материалния статус на туристите са индикация, че в страната пътуват две качествено различни групи от гледна точка на нагласата за почивката и начина на осъществяването ѝ. При българите пътуванията са евтини, предимно до собствени имоти или при роднини и приятели. Чужденците в България са туристи в истинския смисъл на думата (откъсват се от ежедневието и се съсредоточават върху изживяванията), техните посещения са по-скъпи, а

пребиваването в чужда за тях страна изисква по-специфична подготовка и отношение към пътуванията изобщо.

Характеристики на пътуванията в България

- ✓ Чужденците планират рано, а българите вземат решение в последния момент. За организацията на пътуванията си българите използват предимно неформални източници на информация. Интернет е по-популярен като източник на информация за българите през по-слабо активните сезони – пролет и есен, както и зима.
- ✓ Чужденците използват повече на брой и по-разнообразни информационни източници за вземане на решение за туристически пътувания. Най-предпочитаният източник е туристическата агенция. Не трябва обаче да сеподценяват и неформалните канали (близки, познати и приятели), както и значението на предишния опит.
- ✓ При начина на организация на пътуването, българските и чуждестранните туристи имат различна практика - българинът предпочита да направи всичко сам, а чуждестранният турист обикновено използва посредник при организирането на пътуванията си. Туроператорът се възприема и като гарант за осъществяването на почивка, според предварително обявените условия.
- ✓ Необходим е различен подход за достигането на двете целеви групи – докато за чуждестранните туристи успех ще донесе активното представяне на туристически изложения и масираното предлагане на дестинацията чрез посредници, за българите би била по-успешна комуникационна кампания, която да достига пряко до потенциалните туристи.
- ✓ Налице е нова трайна тенденция по отношение на организацията – „индивидуализирането” на пътуванията. Индивидуализацията е феномен, който, в дългосрочна перспектива ще променя пазара. Това означава, че е необходимо туристическите агенции да променят подхода към потребителите, за да отговорят на променящите се модели на търсене на пътувания изобщо. В по-далечна перспектива, ще бъде търсена възможността не само пътуването да се организира онлайн, но и т.нар. „customized products”.
- ✓ Почивката на българите е по-кратка от тази на чужденците. Регистрирана е тенденция към намаляване на продължителността на престоя.
- ✓ Средният брой на пътуващите лица при българите е около 3 души. Делът на семейните почивки (партньор с деца и деца над 15г. с родители) варира между 21 и 29% като най-висок е през летния сезон. При чужденците, средният брой на пътуващите лица е около 2. Делът на почивките с деца също е най-висок през летния и зимния сезон – между 16 и 20%.
- ✓ Българите осъществяват нощувките си предимно при приятели и роднини. За разлика от тях, чужденците предпочитат 3 и 4-звездни хотели.
- ✓ Българите нямат практика да закупуват предварително пакет. Делът на организиралите почивката си чрез посредник варира между 9 и 11 на сто за всички сезони. Чужденците използват пет пъти по-често от българите възможността да

предплащат пакет. Делът на ползващите пакетна услуга е най-висок през лятото – достига до 58 на сто, и сравнително по-нисък през останалите сезони – между 47 и 48%.

- ✓ Разходите на българи и чужденци за ваканция са пропорционални на доходите на домакинствата. Средствата, отделяни за лятна почивка от туристите са приблизително 26-28% от средния месечен доход на домакинството, а тези през останалите сезони – около 13-18 на сто. Среднодневният разход на един български турист е сходен през всички сезони и варира между 19 и 24 евро, а този на един чуждестранен посетител е между 71 и 88 евро.
- ✓ Българският турист е пасивен, няма осъзната необходимост от разнообразие (дял на комбинираните практикуване на повече от един вид туризъм - между 18 и 25%). Чужденците са по-активни – те комбинират преживяванията и извличат максимума от всяка почивка (делът на съчеталите два и повече вида туризъм варира от 45-48% през есента и пролетта, 55-58 на сто през лятото, до 66% през зимата).
- ✓ През активните сезони и при двете групи е налице съчетание от типа „масов със специализиран туризъм”, а през неактивните – комбинация от два специализирани вида туризъм. Най-често срещаното съчетание, и вероятно – съчетанието с най-голям потенциал, е това между културен и друг вид туризъм.
- ✓ Типичните съчетания между четирите основни вида специализиран туризъм са: културен туризъм – с еко и селски, планински и морски туризъм; СПА/ балнео туризъм – с морски, с туризъм с цел лечение и кулинарен туризъм;.
- ✓ Необходима е активна комуникация с аудиторията по отношение на специализираните видове туризъм. От една страна, за да се провокира разнообразяването на почивката и ползване на комбинирани туристически продукти, а от друга, конкретно по отношение на специализираните видове туризъм – за подобряване на разпознаваемостта.
- ✓ Черноморският туристически район привлича най-голям дял чуждестранни и български туристи. Ако се изключи Черноморието, може да се твърди, че пътуванията на чужденците са съсредоточени предимно в Южна България.

Удовлетвореност от престоя и лоялност към дестинацията

- ✓ Удовлетвореността на почивалите у нас е висока и устойчива през сезоните. Туристите нямат забележки по отношение на преобладаващата част от оценяваните елементи на почивката. Страната успява да отговори на повечето очаквания и, вследствие на това, да генерира нагласи за повторни посещения.
- ✓ Причините за високата удовлетвореност на българските туристи са свързани най-вече с особеностите на околната среда – красива природа и чист въздух, спокойствие и тишина, природни забележителности. Аспектът, зависещ от действията на туристическия бизнес, от който българските туристи са удовлетворени в най-голяма степен и е устойчив през сезоните, е качеството на обслужването.

- ✓ При чуждестранните посетители, факторите, които водят до най-висока удовлетвореност са природните дадености, отношенията с местното население, настаняването, местната кухня, културно- историческите забележителности.
- ✓ Най-важните за удовлетвореността показатели са чистотата, настаняването, обслужването в местата за настаняване, отношението от страна на местното население - характеристики, чието подобряване би довело до ръст в оценките за страната като туристическа дестинация.
- ✓ Източник на неудовлетвореност са инфраструктурата и пътищата, високите цени, лошото обслужване и лошото отношение, достъпността за хора с увреждания.
- ✓ Данните от проучванията – и количествените, и качествено, не дават основание да се твърди, че съществува определена, хомогенна,неудовлетворена група от престоя си в България.
- ✓ Туристите изграждат лоялност и емоционална привързаност към страната, дори при първата ваканция у нас.
- ✓ Причините, които биха стимулирали българските туристи отново да почиват в страната са ниските цени и изгодните предложения. Мотивите на чужденците биха били ниските цени, природните дадености, любезността на местното население. Разнообразяването на престоя на посетителите също би неутрализирило част от негативните нагласи и би увеличило вероятността за повторно посещение в страната.

Имидж на България. Пазарни бариери

- ✓ България има позитивен имидж и сред българските, и сред чуждестранните туристи. Все още обаче липсва единен и непротиворечив образ на страната, чрез който тя категорично да се разграничи от конкурентните туристически дестинации.
- ✓ Сред почивалите у нас, страната се възприема като спокойна дестинация, с красива природа, добра кухня, добри места за настаняване. Сред чуждестранните туристи България има имидж на евтина дестинация. Този атрибут е нейна отличителна характеристика в сравнение с конкурентите. Единствената друга държава, която отговаря на подобно описание е Турция.
- ✓ Спокойствието, красивата природа и добрата кухня са базовите характеристики, по които България не трябва да допуска слабо представяне, за да остане предпочитана дестинация за активните сезони.
- ✓ Страната успява да отговори на очакванията на туристите и да създаде емоционална връзка с тях. Основната физическа бариера, която според чуждестранните туристи съществува пред България като туристическа дестинация, е липсата на добра инфраструктура.

Имидж и мотиви за пътуване до България

- ✓ Във всички пазари имиджът на България се определя ясно от следните два аспекта: "добри и изгодни цени, съответно евтина туристическа дестинация" и

"туристическа дестинация за почивки на море". Тези два аспекта доминират в имиджа на България сред потребителите, както и сред туроператорите и журналистите, пишещи за туризъм. "Добри цени", както и "море, плажове, слънце" са също основни мотиви за потребителите във всички изследвани пазари, за да предприемат почивка в България.

- ✓ Други важни положителни аспекти на имиджа на България са свързани с "гостоприемството и приятелски настроените хора", а в съседните и източноевропейски страни важни аспекти на имиджа са "близостта, съответно лесната достъпност" и "сходният манталитет и език, съответно липсата на езикови бариери". Въпреки това, имиджът на България е негативно повлиян от асоциации като "страна от бившия източен блок или бивша комунистическа страна", което означава по-нисък стандарт и качество, по-стари хотели, по-слабо развита страна, престъпност и липса на безопасност. Аспектът "страна от бившия източен блок или бивша комунистическа страна" и "безопасност и престъпност" също се споменават и като причини да не се предприеме пътуване до България.

Като цяло, има сравнително високо съответствие между отговорите на потребителите, туроператорите и журналистите, които пишат за туризъм, по отношение на имиджа на България. Обобщението на положителните и отрицателните имиджови асоциации в цялостния имидж на България разкрива, че на всички източноевропейски пазари, България има предимно положителен имидж, докато на западноевропейските пазари, имиджът на България има както положителни, така и отрицателни аспекти.

Културен туризъм в България

България се гордее, че след Италия и Гърция има третото най-голямо културно-историческо наследство в света. Съществуващите паметници на културата, запазените традиции и самочувствието на местните общности, са в основата на съхраненото национално богатство. Неговото популяризиране в страната и зад граница залага на реални културни традиции, на образовани и квалифицирани специалисти, на инвестиции за развитие на рекламно-информационната среда.

Нарастващата роля на местната власт и възможностите за активизиране на публично-частното партньорство, дава шанс на държавата и на неправителствения сектор да инвестират реално и да печелят от развитието на културния туризъм. В последните години засилване на ролята на кметствата и общините, на различните регионални структури и професионални организации, е част от промененото мислене на общността за привличане и задържане на мотивираните туристи. Факт е, че културно - историческото наследство у нас е силно концентрирано главно на територията на определени региони, където известните градове винаги са разполагали с реални шансове за професионално развитие на културния туризъм. Те традиционно са предлагали голямо разнообразие на туристически продукт, мотивирано от потребността на туристите да обогатяват и разширяват своята обща и специална култура. Характерна за културния туризъм е неговата универсалност,

което на практика означава възможност за комбинирането му с почти всички останали видове туризъм. Най-успешно той се съчетава с еко и селски туризъм.

Все по-категорично в държавния и неправителствения сектор на туризма се налага мнението, че страната изостава в развитието и предлагането на културния туризъм. Представителите на научните среди и бизнеса подчертават, че *„съществено ново значение трябва да придобие не застиналото представяне на културно-историческото ни наследство, а е необходимо то да бъде представено по подходящ начин като връзка с настоящето, като оживяло минало чрез съвременно експониране и предлагане в качеството на културно-исторически продукт и културно-историческа туристическа стока”*.

От своя страна „Културният туризъм е пътуване на хора до специфични културни атракции като: исторически обекти, културни прояви, далеч от постоянното им местожителство с цел задоволяване на културни потребности”. Културният туризъм заема челно място сред различните видове туризъм, които България рекламира. Именно той е сред аргументите, с които в последните няколко години се ангажира все по-настойтелно българското общество и туристическата индустрия. Въпросите, свързани с това как съхраняваме културното наследство, са част от публичните проблеми, които десетки български градове решават в желанието да бъдат част от европейското културно многообразие. В този смисъл, връзката между популяризирането им и включването им в картата на българския културен туризъм, е продължение на голямата тема за съхранението и рекламирането на културното наследство.

Насоките за развитие на културно-историческия туризъм в България са тясно свързани с един от трите основни приоритета на Стратегия „Европа 2020” – устойчив растеж чрез насърчаване на по-екологична и по-конкурентоспособна икономика с по-ефективно използване на ресурсите. Развитието на културно-историческия туризъм в България е важен фактор за повишаване на конкурентоспособността на целия сектор чрез устойчиво и балансирано усвояване на културния и природен ресурсен потенциал и повишаване на ефективността на регионалния туристически продукт.

В Стратегическия план за развитието на културния туризъм в България, изработен през 2009 г. под ръководството на проф. Пиетро Джовани Гуцо, се подчертава, че подкрепата за културно-историческия туризъм би имала мощен антикризисен ефект и би могла удачно да се съчетае с класическия курортен туризъм, повишавайки качеството на националния туристически продукт.

3. СИТУАЦИОНЕН АНАЛИЗ

Община Хайредин не е сред утвърдените туристически дестинации в страната. Въпреки това, притежава добър потенциал за първоначално предлагане на индивидуални туристически пътувания, които с времето да прераснат в по-организирана бизнес форма. Оценката на възможностите за развитие на различни видове туризъм и съществуващите форми за транспортна мобилност на туристите по посока на основните туристически направления/обекти в общината, позволява първоначалното разработване на конкретни туристически маршрути. *Тяхното реализиране следва да се извърши на база съществуващата транспортна, туристическа, техническа и съпътстваща инфраструктура*, което е в подкрепа на хипотезата за икономически растеж базиран на местните ресурси /ендогенен растеж/. В бизнеса, туристическите маршрути играят основна роля за формулирането на конкретни цели в областта на туризма за периода до 2020г. Те са проблемно-целевата основа за определянето на мерки за тяхното реализиране. Едва когато общината и местния туристически бизнес натрупат опит в управлението на по-големи туристически потоци, биха могли още по-точно да определят целевата туристическа група /профил на турист/. Това условие ще гарантира по-голямата връзка с местните политики за регионално развитие и устройство на територията, които ще предлагат решения в подкрепа на установеното търсене. Към днешна дата, разкриването на конкурентното туристическо предимство на община Хайредин е сложна задача, тъй като туристическото предлагане е масов продукт в България. Поради това базирането на нейните съществуващи силни страни е възможно най-добрата изходна позиция.

3.1 Географско положение и туристически ресурси в Община Хайредин

Община Хайредин е разположена в северозападната част на Република България, в област Враца. Тя е на 25 км южно от река Дунав и попада в географските граници на Дунавската равнина, в плодородната област Златията.

Центърът на общината е село Хайредин, което е на 61 км. от областния център - гр. Враца.

Съседни общини са Криводол, Борован, Бяла Слатина, Мизия и Козлодуй от област Враца. На запад граничи с общините Вълчедръм и Бойчиновци от област Монтана. Географското разположение на общината е предимство по отношение на интензивността на икономическите връзки както с другите общини около нея, така и между двете области Монтана и Враца.

Община Хайредин има периферно разположение спрямо пространствените оси на урбанизационно развитие за областта и СЗР: Враца – Борован - Оряхово, Мизия – Козлодуй – Лом и Бяла Слатина – Борован – Криводол – Монтана. През общината преминава третокласен републикански път III-8016 Монтана – Владимирово – Михайлово – Хайредин – Бутан – Мизия.

Важно предимство в географското положение на Община Хайредин е, че е разположена в долината на р. Огоста в плодородната област Златията.

Общината е с потенциал за осъществяване на трансгранично сътрудничество с границата на област Враца и близостта ѝ с река Дунав - Република Румъния.

Община Хайредин е най-малката община в област Враца, с обща площ 190,4 кв. км. или 5,26 % от територията на област Враца. Тя е разположена в долината на долното течение на р. Огоста и има средна надморска височина 113,8 м.

Населението на община Хайредин наброява 4757 жители, според данните от Национален статистически институт (НСИ) към 31.12.2013г. или 2,67 % от населението на област Враца.

Таблица 1: Основни данни за община Мизия и останалите общини в област Враца

Район, област, община	Територия кв. км	Население брой Преброяване 2011 г.	Гъстота на населението за 2011 г. (души на м2)	Населени места (брой)	Градове (брой)	Села (брой)
България	110972.4	7 364 570	66,36	5 342	253	5 089
Северозапад н район	19065.1	1 479 373	77,59	667	45	622

Област	3619,8	186 848	51,62	123	8	115
Враца						
Борован	210,7	5714	27,12	5	-	5
Бяла Слатина	572,3	24606	42,99	16	1	15
Враца	679,4	73894	108,76	22	1	21
Козлодуй	284,8	21180	74,37	5	1	4
Криводол	327,1	9390	28,71	15	1	14
Мездра	519,3	21748	41,90	28	1	27
Мизия	209,3	7570	36,17	6	1	5
Оряхово	326,6	11522	35,28	7	1	6
Роман	301,5	6223	20,64	13	1	12
Хайредин	188,9	5001	26,47	6	-	6

Източник: Национален статистически институт

В общината се включват 6 населени места, в т.ч. центърът на общината - село Хайредин и селата Ботево, Бързина, Манастирище, Михайлово и Рогозен.

Релеф и климат

Релефът на общината е типичен за Дунавската хълмиста равнина - хълмист и равнинен. Определя се от разположението на територията по периферията на областта Златията, представляваща асиметрично лъсово плато, разположено между реките Цибрица от запад, Огоста от изток и Дунав от север. Площта му е около 600 км² с размери около 24 км от север на юг и около 26 км от запад на изток. Платото е наклонено на изток и североизток и има надморска височина от 120 до 150 метра. То е слабо навълнено от ниски ридове (гредове) и лъсови блюдца. През Златията не минават реки и сухите му дерета при обилни дъждове се оттичат на изток в река Огоста. Почвите на Златията са черноземни с високо естествено плодородие.

Равнинният характер на релефа, естественото плодородие на почвата, възможностите за механизизирана обработка и напояване са предпоставка за развитие на конвенционалното и биологичното земеделие.

Климатът е умерено-континентален със средна годишна температура 11С и средно годишни валежи приблизително 600мм. Ветровете са преобладаващо северозападни.

Характерни са студената и сравнително продължителна зима, горещото лято и максимум на валежите през месец май. Относително въздействие върху развитието на културите имат честите, с голяма продължителност засушавания, разпределените твърде неравномерно през годината валежи, също така и по - голямата изпарителна способност на черноземните почви, което поражда необходимостта от изкуствено напояване. Като източници за напояване служат река Огоста и язовирите в селата Рогозен и Бързина.

Води

Водните ресурси на общината са ограничени. Основният водоизточник е река Огоста, както и по - малки сезонни притоци.

Река Огоста има голямо стопанско значение за територията на Община Хайредин. Голямата водосборна площ и дължина, както и преминаващите водни количества на р. Огоста са предпоставка за стопанското ѝ значение. Средногодишният отток на реката при станция Мизия е 25,40 m³/s. Максимумът е през пролетта (април-май), което се дължи на топенето на снежната покривка и пролетните дъждове, а минимумът през август. Хидроенергийният потенциал на реката е предпоставка за добив на електроенергия чрез изграждане на малки ВЕЦ. В близост до село Хайредин на р. Огоста има изграден през 2012г. МВЕЦ „Елена” с мощност 960 kw.

Водният ресурс на река Огоста се използва основно за напояване.

Десният бряг в долното течение на реката е изграден от варовикови скали. Най-голям добив на варовик с много добро качество за строителни нужди и производство на плочи за облицовка се осъществява в кариерата край с. Манастирище. Добиваните огромните каменни блокове с плътна структура и включвания на черупки от миди се обработват в гр. Мездра за производството на облицовъчни плочи от т.нар. „бял врачански камък“. Наличието на характерни включвания от морски обитатели показва, че региона е бил морско дъно в далечното минало. Добив на камък по течението на реката за строителни нужди се извършва край с. Михайлово. По течението на реката има места за добив на пясък и чакъл, инертни строителни материали задоволяващи предимно нуждите на региона.

Има три язовира на територията на общината, два от които са разположени в землището на с. Рогозен и един в землището на с.Бързина и с.Ботево.

В близост до с. Хайредин се намира минерален извор с добре изследвани химичен състав и свойства на водата. Изворът се ползва от населението, не е използван досега за стопански цели.

Почви - преобладават черноземи с високо естествено плодородие. Основните типове на черноземните почви, характерни за територията на общината, са карбонатните, типичните черноземи и излужените черноземи. По поречието на реките Огоста са разпространени и алувиално-ливадни почви. В минимални количества има и льос.

Защитени зони по Natura 2000

“Златията” е защитена зона за опазване на дивите птици с идентификационен код BG0002009. Защитената зона е разположена в землищата на с.Бутан, с.Гложене, гр.Козлодуй, с.Крива бара и с.Хърлец, общ.Козлодуй, обл.Враца, с.Манастирище, с.Михайлово и с.Хайредин, общ.Хайредин, обл.Враца, с.Софрониево, общ.Мизия, обл.Враца, с.Бъзовец, гр.Вълчедръм, с.Горни Цибър, с.Златия, с.Разград и с.Септемврийци, общ.Вълчедръм, обл.Монтана. Общата площ 434 987.345 дка. Предмет на опазване в защитена зона “Златията” са следните видове птици:

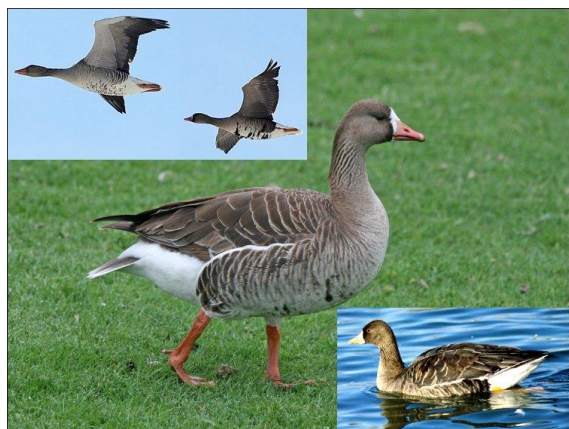
Видове по чл. 6, ал. 1, т. 4 Видове по чл. 6, ал. 1, т. 3 от Закона за биологичното разнообразие: Голям воден бик /*Botaurus stellaris*/, Малък воден бик /*Ixobrychus minutus*/, Малка бяла чапла /*Egretta garzetta*/, Червена чапла /*Ardea purpurea*/, Бял щъркел /*Ciconia ciconia*/, Осояд /*Pernis apivorus*/, Черна каня /*Milvus migrans*/, Орел змияр /*Circus gallicus*/, Тръстикова блатар /*Circus aeruginosus*/, Полска блатар /*Circus cyaneus*/, Степен блатар /*Circus macrourus*/, Ливаден блатар /*Circus pygargus*/, Малък креслив орел /*Aquila pomarina*/, Късопръст ястреб /*Accipiter brevipes*/, Белоопашат мишелов /*Buteo rufinus*/, Вечерна ветрушка /*Falco vespertinus*/, Малък сокол /*Falco columbarius*/, Сокол скитник /*Falco peregrinus*/, Сив жерав /*Grus grus*/, Дропла /*Otis tarda*/, Козодой /*Caprimulgus europaeus*/, Земеродно рибарче /*Alcedo atthis*/, Синявица /*Coracias garrulus*/, Сив кълвач /*Picus canus*/, Сирийски пъстър кълвач /*Dendrocopos syriacus*/, Дебелоклюна чучулига /*Melanocorypha calandra*/, Късопръста чучулига /*Calandrella brachydactyla*/, Горска чучулига /*Lullula arborea*/, Полска бърбица /*Anthus campestris*/, Червеногърба сврачка /*Lanius collurio*/, Черночела сврачка /*Lanius minor*/, Ястребогушо коприварче /*Sylvia nisoria*/, Градинска овесарка /*Emberiza hortulana*/.

Видове по чл. 6, ал. 1, т. 4 от Закона за биологичното разнообразие:

Малък гмурец /*Tachybaptus ruficollis*/, Голям гмурец /*Podiceps cristatus*/, Черногуш гмурец /*Podiceps nigricollis*/, Голям корморан /*Phalacrocorax carbo*/, Сива чапла /*Ardea cinerea*/, Зеленоглава патица /*Anas platyrhynchos*/, Лятно бърне /*Anas querquedula*/, Малък ястреб /*Accipiter nisus*/, Обикновен мишелов /*Buteo buteo*/, Черношипа ветрушка (Керкенец) /*Falco tinnunculus*/, Сокол орко /*Falco subbuteo*/, Воден дърдавец /*Rallus aquaticus*/, Зеленоножка /*Gallinula chloropus*/, Лиска /*Fulica atra*/, Речен дъждосвирец /*Charadrius dubius*/, Обикновена калугерица /*Vanellus vanellus*/, Пчелояд /*Merops apiaster*/.

Установени са 122 вида птици, от които 28 са вписани в Червената книга на България, а 53 вида са с европейско природозащитно значение (SPEC) (BirdLife International, 2004). Като световно застрашени в категория SPEC1 попадат 5 вида, а като застрашени в Европа съответно в категория SPEC2 – 15 и в SPEC3 – 36 вида. Мястото едно от най-важните в страна от значение за Европейския съюз за група от видове, привързани основно към откритите пространства – белия щъркел /*Ciconia ciconia*/, тръстиковия блатар /*Circus aeruginosus*/, ливадния блатар /*Circus pygargus*/, късопръстия ястреб /*Accipiter brevipes*/, вечерната ветрушка /*Falco vespertinus*/, полската бърбица /*Anthus campestris*/, късопръста чучулига /*Calandrella brachydactyla*/, градинска овесарка /*Emberiza hortulana*/ и др. В Златията се срещат значителни гнездови популации на пчелояда /*Merops apiaster*/, полската чучулига /*Alauda arvensis*/ и пдпъдка /*Coturnix coturnix*/ . Тук е единственото място в България където през последните години е наблюдавана голямата дропла /*Otis tarda*/.

През зимата в Златията се среща и друг световно застрашен вид – малката белочела гъска /*Anser erythropus*/, която ползва нивите за хранене заедно с ята на голямата белочела гъска /*Anser albifrons*/.

3.2. Селищна система, урбанизация и жилищен фонд

Селищната мрежа на Община Хайредин се

състои от 6 села – с.Ботево, с.Бързина, с.Манастирище, с.Михайлово, с.Рогозен и с.Хайредин.

Основната урбанизационна ос следва течението на р. Огоста, където са разположени последователно с.Михайлово, с.Манастирище и с.Хайредин. Те са свързани с третокласна пътна мрежа. Основна пътна артерия, преминаваща през общината е РП III-101 (Враца - Лехчево – Хайредин -Оряхово), като тя се свързва чрез четвъртокласна пътна мрежа с РП II-15 (Враца – Борован – Оряхово).

Най – голямото село в общината по данни от последното преброяване на населението през 2011г е с.Хайредин с 1457 жители, а най-малкото е с.Ботево с 81 жители. В другите села населението е: с.Бързина – 251 жители, с.Манастирище – 1067 жители, с.Михайлово – 1048 жители и с.Рогозен – 1007 жители.

Община Хайредин е с категория пета съгласно Приложение №1 към т.1 от Заповед № РД-02-14-2021 от 14 август 2012 г. (обн. ДВ, бр. 66, 28.08.2012 г., неофициален раздел) за категоризация на общините в Република България), с ЕКАТТЕ VRC35.

Община Хайредин е най-малката община в Област Враца и една малките общини в Северозападния Район, които са малки по население и със селски общински център, като попада в обхвата на общините от селски тип с населени места в категорията „много малки села” (до 500 жители) 2 броя и „средни села” (от 1001 до 2000 жители) 4 броя.

По отношение на административните си функции към 2014 г. Община Хайредин се състои от общинският център село Хайредин, три кметства и две населени места с кметски наместници.

Населените места са с достатъчна степен на изграденост за населението, което ги обитава. В много от тях има жилищни сгради, в които отдавна не живее никой и се саморазрушават. В същото време има поддържани жилищни сгради, които се ползват сезонно като вилен имот.

Уличната мрежа е сравнително добре развита и отговаря на потребностите на населените места. Уличната мрежа в голямата си част не е благоустроена, като 64 % е без асфалтова настилка и 36 % с положена асфалтова настилка.

Отчетливо се откроява проблема с благоустрояването на уличната мрежа в общината по населени места, което е свързано и с подмяната на вътрешната водопроводна мрежа, а в по-големите населени места и с изграждането на канализационна мрежа и пречиствателни съоръжения.

Всички населени места са водоснабдени, но нямат изградена канализация. Всички селища са електроснабдени, покрити са от мрежите на мобилните оператори и имат възможност за достъп до интернет.

3.3. Развитие на човешките ресурси и социалната сфера

В периода 2007-2013 г. в Община Хайредин се наблюдава демографската криза, която се задълбочава. **Населението** на общината намалява и застарява ежегодно, като за тези негативни демографски процеси влияние оказват националните демографски процеси – намалена раждаемост, увеличена смъртност, засилена урбанизация и интензивна емиграция.

Данните на НСИ показват трайна тенденция на намаление на населението (с около 16% за последните 7 години) или с 901 души през 2013 г. спрямо 2007 г.

Темповете на намаление на населението на Община Хайредин са по-високи от средните за област Враца (-6,8%), за Северозападния район (-2,6%) от средното ниво за страната (-1.0%).

Таблица: Население в Община Хайредин за периода 2007 - 2013 г. по пол и местоживеене

	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.	2013 г.
Всичко	5658	5456	5303	5105	4935	4855	4757
	2733	2628	2554	2450	2416	2402	2349
Жени	2925	2828	2749	2655	2519	2453	2408

брой

Източник: Национален статистически институт

По отношение показателят **местоживеене** към 31.12.2012 г. около 30% от населението на общината живее в общинския център – село Хайредин (1483 души), а останалите 70% живеят в 5-те села на общината. Според броя на населението си селата са средни с население над 1000 жит. (4 бр.), малки с население около 250 (1 бр.) и много малки с население около 100 жит. (1 бр.)

Данните за показателите **раждаемост, смъртност и естествен прираст** отново показват неблагоприятни тенденции за естествено възпроизводство на населението през анализирания период 2007 – 2013 г. По данни на НСИ естественият прираст продължава да е отрицателен, като абсолютната му стойност намалява (от -148 за 2007 г. на -126 за 2013 г.). Естественият прираст на населението на Община Хайредин е отрицателна величина, в резултат на което населението постепенно намалява. Раждаемостта в анализирания период варира в границите 26-43 деца, а умирацията от 159 до 191 души.

Таблица: Естествен прираст на населението в Община Хайредин за периода 2007-2013 г.

Показатели	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.	2013 г.
Живородени	36	37	38	26	33	43	37
	184	167	170	191	159	166	163
Естествен прираст	-148	-130	-132	-165	-126	-123	-126

/брой/

Източник: Национален статистически институт

Процесът на застаряване, който засяга всички райони в страната, особено характерен за СЗР, се наблюдава и в Община Хайредин. Към 31.12.2012 г. Населението на 65 и повече години в общината е 38%, като за сравнение този показател за област Враца е 26%, а за СЗР 23%. В следващата фигура е представена **възрастовата структура на населението** в Община Хайредин за последните 3 години със статистически данни (2010-2012 г.)

Таблица: Възрастова структура на населението на Община Хайредин през периода 2010-2012 г.

Показатели	2010	2011	2012
Население - общо	5105	4935	4855
мъже	2450	2416	2402
жени	2655	2519	2453
Под трудоспособна възраст	589	555	546
мъже	279	271	275
жени	310	284	271
В трудоспособна възраст	2480	2438	2453
мъже	1385	1403	1406
жени	1095	1035	1047
Над трудоспособна възраст	2036	1942	1856
мъже	786	742	721
жени	1250	1200	1135

Източник: Национален статистически институт

По последни актуални данни от НСИ през 2012 г. под трудоспособна възраст са 11% от населението на Община Хайредин. Възрастните над трудоспособна възраст са 1856 души или 38% от населението, а около 50% е дялът на населението в трудоспособна възраст на 15 и повече години.

При извършеното през 2011 г. преброяване на населението, 78% от анкетираните жители на Община Хайредин се самоопределят като българи, 322 като роми, 4 души са се самоопределили като турци и 4 души са посочили друга етническа принадлежност.

Показателят **коэффициент на възрастова зависимост на населението**, в Община Хайредин за анализирания период 2007-2013 г. намалява до 76,9% за 2012 г., въпреки което остава сравнително висок. За сравнение този показател за 2012г. за област Враца е 54,0%, за СЗР – 62,5% и за страната – 48,7%.

Коефициентът на демографско заместване, който характеризира възпроизводството на трудоспособното население през анализирания период 2007-2013г.

намалява – от 70 през 2010 г. на 54 през 2012 г. Тези данни сочат изключително сериозен проблем по отношение на възрастовата структура и възпроизводството на трудоспособното население – 100 излизащи се заместват само от 54 души младо население.

Таблица: Възрастови съотношения в Община Хайредин за периода 2010-2012 г.

Показатели	2010	2011	2012	/%/
Възрастови съотношения				
0 - 14/15 - 64	19,0	18,4	18,7	
65+/15 - 64	61,3	59,1	58,2	
0 - 14, 65+/15 - 64	80,3	77,5	76,9	
65+/0 - 14	322,5	321,7	310,7	
60 - 64/15 - 19	141,6	165,1	185,3	

Източник: Национален статистически институт

Механичният прираст на населението е другия фактор, който е с пряко влияние за населеността на регионите, областите и общините. По този показател Община Хайредин има тенденциозно благоприятни стойности. Данните за последните години показват положителни стойности, като за анализирания период варират в границата минус 72 лица през 2008 г. и плюс 51 през 2011 г. По последни актуални данни на НСИ през 2012 г. показателят е плюс 43 души. За сравнение област Враца е с отрицателен механичен прираст (- 1053), както и целият СЗР е с отрицателен механичен прираст, което е резултат от по-големия брой на изселилите се, а целият район с малки изключения не е привлекателен за заселване. Единствена Община Хайредин в област Враца има за последните две години 2011 и 2012г. положителен механичен прираст, което е добър показател за общината.

Този показател има тенденция на намаляване на изселването и стабилност за заселване. Това показва, че в Община Хайредин се създават социално-икономически условия и общината успява да задържи и привлече достатъчно нови хора, които да компенсират мигриралите.

Пазар на труда.

Състояние на Работна сила и коефициент на икономическа активност в Област Враца и Северозападен район

Към 1.02.2011 г. в област Враца има 75 643 икономически активни лица, или 46.7% от лицата на възраст 15 и повече навършени години. Техният брой се задържа без съществена промяна през 2012 и началото на 2013 година.

Средната икономическа активност за Северозападния район, в който е областта, към същия период е 44.4% - най-ниската в цяла България. От всички икономически активни лица 40 382 са мъже (53.4%), а 35 261 са жени (46.6%).

Икономически неактивните лица на 15 и повече навършени години са 86 176, от които 39 043 са мъже (45.3%), а 47 133 - жени (54.7%).

Данните на НСИ илюстрират дисбаланс по отношение на икономическата активност на групата на жените, което се допълва от данните за икономически неактивните лица, при които преобладават лицата от женски пол. Отново се очертава диспропорция и по този показател между селата/селските общини и градовете/градските общини на територията на областта.

В двете селски общини – Хайредин и Борован, както и в общината от градски тип с най-много население в селата – Криводол – икономически неактивното население надхвърля 69% .

Състояние на Работна сила и коефициент на икономическа активност в Община Хайредин, като част от Област Враца и Северозападен район

Основните компоненти, характеризиращи пазара на труда са заетост и безработица. За нуждите на оценката за състоянието се използват последните актуални данни от НСИ за **заетите лица**, които са от извършеното преброяване на населението и жилищния фонд (01.02.2011 г.).

Според тези данни в Община Хайредин през 2011 г. заетите лица на възраст между 15 и 64 години са 1008 души, които по пол са съответно: 52,8% мъже и 47,2% жени. Най-висок е дялът на заетите в търговията и услугите – 64,1%. При разпределението на заетите лица в Община Хайредин **по професии** най-многобройна е групата „Професии, неизискващи специална квалификация” и групата „Персонал, зает с услуги за населението, търговия и охрана”.

Икономически активните лица в Община Хайредин наброяват 1321 души. Съотношение между икономически активните лица и населението на 15 и повече навършени години - **Коефициент на икономическа активност** е 29,50%. Съотношението между броя на заетите лица и населението на 15 и повече навършени години - **Коефициент на заетост** е 18%, а изчислен като отношение на броя на заетите лица към населението във възрастовата група 15-64 навършени години – 32,4% – значително под средното ниво за област Враца (53,7%), Северозападния район (53%) и страната (58,5%). Ниските коефициенти на икономическа активност и заетост в общината са в резултат от демографската криза, липсата на работни места и несъответствието между професионалната квалификация и пазара на труда, каквито са тенденциите и на национално ниво. Анализите на пазара на труда показват, че несъответствието между предлаганите и търсените квалификации и професии е характерно за следните групи:

незавършилите училище, млади хора, без трудов стаж, завършващи средно и/или висше образование и ниско ниво на професионална квалификация.

Таблица: Безработни лица по възрастови групи и равнище на безработица в община Хайредин за периода 2007-2013 г.

Показател	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Средномесечен брой регистрирани лица	630	452	444	534	532	607	650
Жени	297	235	213	256	257	293	312
Мъже	333	217	231	278	275	314	338
до 19 г.	12	8	12	9	15	17	15
от 20 до 24 г.	53	29	26	32	40	58	74
от 25 до 29 г.	51	27	33	46	52	56	65
от 30 до 34 г.	63	44	31	43	50	54	57
от 35 до 39 г.	70	50	49	61	49	57	54
от 40 до 44 г.	73	59	60	73	65	65	74
от 45 до 49 г.	84	62	70	76	64	84	75
от 50 до 54 г.	71	62	55	80	74	80	85
над 55 г.	153	111	108	114	123	136	151
Равнище на безработица	45,2%	34,8%	34,2%	42,7%	40,9%	47,0%	51,0%

Източник: Дирекция „Бюро по труда” – Враца

Равнището на безработица в Община Хайредин е изключително високо през целия анализиран период на действие на плана 2007 г. - 2013 г. със стойности над средните за област Враца (2011г. – 17,3%; 2012г. – 19,6%) и за страната (2011г. – 10,1%; 2012г. – 11,1%).

В рамките на анализирания период нивото на безработицата е високо, като броя на безработните варира между 444 и 650 броя регистрирани.

Анализът на статистическите данни показва тенденцията на цикличен характер на безработицата, която е в тясна зависимост от субсидираната заетост, т.е. от стартирането на програми, мерки и схеми, които се финансират от Държавния бюджет чрез ДБТ или от Европейския социален фонд. Тази зависимост е пряк резултат от ниския квалификационен профил на голяма част от регистрираните безработни лица. Те са приоритетна група за програмите и микропроектите, които са основните форми на субсидирана заетост и имат сравнително масов характер т.е. разкриват голям брой временни работни места в общополезни дейности или по-точно в дейности не изискващи висока професионална квалификация.

По отношение възрастовата структура на безработните лица в общината, видно от Таблицата, най-голям е броят на безработните над 55 г. възраст. Тревожни са данните за регистрираните безработни младежи до 29 години, които през 2013 г. са 154 лица (23,7%

от всички безработни), а през началото на анализирания период 2007 г. са 116 лица – 18,4% от всички безработни.

Образователна инфраструктура.

Броят на *детските градини* през анализирания период 2007-2013 г. намалява. На територията на общината през 2007г. функционират 5 детски заведения с 12 паралелки, а през 2013г. има една детска градина със 7 паралелки. Съответно намалява и броя на педагогическия от 16 души през 2007г., на 8 души през 2013г.

Броят на децата, посещаващи детски градини намалява от 136 деца през учебната 2007/2008 г., на 120 деца за учебната 2012/2013 г. Респективно на това намаление, се преструктурират детските заведения, намалява и броя на групите и на педагогическия персонал.

Таблица: Детски градини в Община Хайредин за периода 2007-2013 г.

Показатели	2007/2008 учебна година	2008/2009 учебна година	2009/2010 учебна година	2010/2011 учебна година	2011/2012 учебна година	2012/2013 учебна година
Детски градини	5	5	1	1	1	1
Педагогически персонал	16	16	16	11	8	8
Детски групи	12	8	8	5	7	7
Децa	136	122	124	96	116	120

Източник: НСИ

Обезпечено е пътуването на учениците в задължителна училищна възраст и на 5 и 6 – годишните деца от подготвителните групи на детските градини преди постъпване в първи клас.

Броят на *училищата* през анализирания период 2007-2013 г. намалява от 4 на 2 през учебната 2012/2013 г. Това се дължи на преобразуване, извършено през 2012 г. – като се закриват училищата в с.Манастирище и с.Рогозен, поради намаляване броя на учениците и предотвратяване образуването на слети паралелки.

Таблица 9: Училища в Община Хайредин за периода 2007-2013 г.

Показатели	2007/2008 учебна година	2008/2009 учебна година	2009/2010 учебна година	2010/2011 учебна година	2011/2012 учебна година	2012/2013 учебна година
Брой училища	4	4	4	4	4	2
Брой учители	30	28	30	32	29	21

Брой ученици	408	398	365	341	322	280
--------------	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Източник: НСИ

Намаляването на броя на децата и учениците в резултат на демографски процеси през последните години е предпоставка за извършената оптимизация на училищната мрежа в община Хайредин. Образователната система осигурява общообразователна подготовка, като проблем за учениците от общината е придобиването на средно образование, което може да стане единствено в СОУ в общинския център или близък град. Учениците нямат възможност за избор за специално или професионално образование в Общината.

Важно е Община Хайредин да насочи усилията си за запазването на гимназията като единственото средно учебно заведение, като се търсят възможности за професионални паралелки, съобразно нуждите на общината.

От населените места на общината до СОУ „Васил Воденичарски” с.Хайредин, учениците се извозват с 3 училищни автобуса. Осигурено е столово хранене за всички ученици.

Здравеопазване.

През период 2007-2013г. здравната мрежа в Община Хайредин няма съществена промяна. На територията на Община Хайредин няма лечебни заведения за болнична и извънболнична помощ.

Медицинското обслужване се осъществява от 3 общопрактикуващи лекари, 2 специалисти по дентална медицина и 6 медицински специалисти по здравни грижи. Няколко пъти в годината се организират посещения на лекари-специалисти, които извършват прегледи и изследвания.

Като в повечето селски общини, населението на Община Хайредин има труден достъп до медицинска помощ и болните трябва да пътуват до близките градове, за да получат необходимата им лекарска помощ.

Основните проблеми на здравето на населението в общината произтичат предимно от заболявания, свързани със застаряване на населението и с широкото разпространение на рисковите фактори, породени от стила на живот на населението; безработицата, намаляването на доходите на голяма част от населението, влошената структура на разходите и потреблението, тютюнопушенето, злоупотребата с алкохол, рисково сексуално поведение, психо-социален стрес.

Ромското население в общината няма добра здравна култура. Поради бедността на ромите в общината и липсата на постоянна работа, голяма част от тях са здравно не осигурени.

В бъдеще при засилване на неблагоприятните демографски и икономически тенденции в общината може да се очаква още по-голяма криза в сферата на здравеопазването:

- незадоволително здравно и стоматологично обслужване на населението;
- ограничен избор на селското население на личен лекар;
- висок процент на заболяемост от сърдечно-съдови заболявания, хипертония, диабет и други хронични заболявания, висока смъртност;

- труден достъп до здравни услуги, поради голям процент на хора с неуредени здравноосигурителни вноски и не осигурен постоянен денонощен достъп до медицински услуги;
- затруднено медицинско обслужване на населението при спешни случаи, поради отдалечеността на голям брой от населените места в общината до Център за спешна медицинска помощ в градовете;
- допълнителни изисквания пред здравеопазването, поради това че възрастното население има повече от едно хронично заболяване и това оскъпява здравното обслужване.

Социални услуги и социално подпомагане

Социално изключване

Бедността е един от факторите за *социалното изключване* на част от населението (категории лица като безработните и особено продължително безработните, пенсионерите с ниски доходи, многодетни семейства и др.).

Към социално изключване са податливи и лицата с физически и умствени увреждания. По данни към 2011 г. броят на лицата с увреждания в община Хайредин е 360 души. Това е 7,2% от общия брой на населението. Този показател за общината е по-висок от съответния за страната (6,31%) и по-нисък от този за Северозападния район (8,08%). Това е резултат от демографската структура на населението, от средната заболяемост при болести, които водят до определени увреждания, условията за живот и др.

Община Хайредин е част от Северозападния район с най-високо ниво на бедност от всички райони в Р България и Европейския съюз.

В общината липсват данни колко души живеят в затруднено материално положение и бедност, но отчитайки възрастовите, образователните и етническите характеристики на населението, може да се предполага, че техният брой е значителен.

Социално включване.

Проблемът за социалното включване е приоритетно ориентиран към *лица с физически и психически увреждания*, които формират социално уязвими групи. Социалното включване се изразява в преодоляване на основните бариери, които са от различен характер: психологически, културни, образователни, финансови, архитектурни и др. Социалната интеграция, освен към посочените категории лица, е насочена и към лица от ромската етническа група и по-конкретно към лицата в “училищна” възраст, тъй като е преценено, че повишаването на образователното равнище на децата от този етнос е една от приоритетните мерки на политиката за тяхното интегриране. Анализите на отрасъл “Образование” показват, че към 2011 г. 10% от учениците в общината преждевременно напускат училище и е налице нарастване на броя на учениците, които не довършват учебната година.

Във връзка с решаване на проблемите на социалното включване, в общината се реализират редица проекти, като основната част от тях се финансира по действащата Оперативна програма „РЧР”.

Необходимо е да се предвидят действия, насочени към лицата от ромската етническа група и по-конкретно към подрастващите, тъй като е преценено, че

повишаването на образователното равнище на децата от този етнос е една от приоритетните мерки на политиката за тяхното интегриране.

Анализът на данните показва развитие на социалните услуги в Община Хайредин, а осигуряването на достоен начин на живот на определени рискови групи от населението е от особена важност за общината. В изпълнение на своята социална политика Община Хайредин активно работи за осигуряване на по-добри и достойни условия на живот и възможности за социално включване на групите в социален риск, като мобилизира всички ресурси – човешки и материални. Съобразявайки се с изискванията за изграждане на достъпна среда за хората с увреждания, Община Хайредин и Общинския съвет създават условия за достъп на хора с увреждания до обектите за публично ползване, получаване на необходимата за тях информация или административни услуги.

В Община Хайредин има институции и социалните дейности и услуги, които подпомагат процеса на социално включване на рисковите групи и подобряване на условията на живот за тях. В общината целенасочено се работи със социално уязвимите групи.

В община Хайредин има специализирани институции за социални услуги. Това са:

Дом за възрастни хора в с. Хайредин, създаден в 1957 год. с капацитет 100 души, който е специализирана институция (финансирана от държавата) от пансионен тип, в който хората са отделени от своята домашна среда. Сградата не е основно ремонтирана или преустройвана от въвеждането ѝ в експлоатация. Правени са през годините само козметични и текущи ремонти. Разработен е проект за основен ремонт и преустройство през 2009г., но досега Община Хайредин не е успяла да осигури външно финансиране. Въпреки тежкото състояние на сградата и трудните условия при които се работи, персоналетът успява да полага необходимите грижи за възрастните хора.

Защитено жилище за младежи с умствена изостаналост – С проект „Преустройство на бивше кметство в дом за младежи – Защитено жилище”, финансиран от Социалноинвестиционния фонд през 2008г. е изградено в с.Манастирище Защитено жилище. С проект по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси” през 2010-2011г. „Приатели в училище – приятели в живота” са предоставени комплекс от индивидуално насочени социални, рехабилитационни и образователни услуги на лицата от Защитеното жилище.

От социалните услуги, предоставяни в общността са:

Домашен социален патронаж - социална услуга в общността, обслужва всички населени места и е с капацитет 100 места. Услугата е добре развита и се наблюдава стабилно потребление от хората в пенсионна възраст. С оглед застаряване на населението и увеличаване на относителния дял на възрастните хора в общината, прогнозите до 2020 г. са, че ще има по-голяма потребност от тази услуга, което налага необходимостта от търсене на средства и възможности за увеличаване капацитета на ДСП и разширяване обхвата на социалните услуги, които той предлага.

Обществената трапезария е социална услуга в общността, насочена към задоволяване на потребностите от храна на хора, които не могат да си я осигурят сами. Краен бенефициент на този вид услуга, могат да бъдат всички самотни, възрастни хора с ниски доходи, лица с трайни увреждания, лица и семейства на месечно подпомагане, деца сираци, които не са в състояние да осигуряват сами жизнените си потребности. Тази услуга за първи път се осигури от Община Хайредин през 2013г. за период от м.юни 2013г. до м.април 2014г. и се осигури топла храна за средно 100 нуждаещи се хора в Община Хайредин. От услугата бяха обхванати всички населени места. За лицата, които са трудно подвижни и живеят отдалечено от трапезарията, храната се доставя на място.

Социалната услуга в общността **“Личен асистент”** подпомага и разширява възможностите за подобряване качеството на живот на хората от уязвимите групи и техните семейства. В Община Хайредин тя стартира през 2010 г. с изпълнението на Проект “Подкрепа за достоен живот”, осъществяван с финансовата подкрепа на Оперативна програма “Развитие на човешките ресурси 2007-2013г.”, по който Община Хайредин е партньор. За ползватели на социалната услуга „Личен асистент” могат да кандидатстват лица с увреждания и тежко болни самотни хора, като услугата подпомага постигането на социалната им адаптивност. Качествената грижа в семейна среда създава възможност за намаляване на броя на настанените в специализирани институции хора с увреждания. По програмата работят 36 лица като полагат грижи за 38 лица в неравностойно положение, живеещи на територията на Общината.

Община Хайредин работи по различни **програми**, финансирани чрез Агенцията по заетостта и Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”. През периода 2007-2013 година такива са: Национална програма „От социални помощи към осигуряване на заетост” – общо 775 работни места; Оперативна програма “Развитие на човешките ресурси” – общо 645 работни места.

3.4. Икономическо развитие

3.4.1. Обща характеристика

Общинската икономическа инфраструктура има ясно изразена аграрно-промишлена характеристика. Селското стопанство е основен отрасъл в икономиката на община Хайредин. Земеделското производство доминира над промишленото. Традиционно за Общината е зърнопроизводството. Около 40% от обработваемата земя се засява с пшеница, ечемик и овес, а останалата се засажда с царевича, слънчоглед и рапица.

Интензивните отрасли на земеделието зеленчукопроизводство, лозарство и овощарство не дават почти никаква стокова продукция, а задоволяват само собствените потребности на производителите.

Цялата производствена инфраструктура на територията на общината е частна собственост. На територията на община Хайредин са регистрирани над 100 фирми - болшинството с предмет на дейност търговия.

През 2010-2012г. са построени МВЕЦ „Елена“ с инвеститор „Елена Билд“ ЕООД гр.София и ФВЕ „Рогозен“ с инвеститор ФВЕ, Рогозен ЕООД гр. София

3.4.2. Състояние на местната икономика, тенденции, конкурентоспособност и предприемачество.

Структуроопределящи отрасли за местната икономика са селското стопанство и търговията, като водещо значение има селското стопанство. Неговата структура на производство и специализация определят характера на цялата територия и облика на населените места. Земеделието е застъпено във всички селища на общината и има важна роля за цялостното ѝ развитие. През последните години отрасълът е основен източник на доходи за населението.

Най-голям относителен дял в местната икономика през 2011 г. имат предприятията, работещи в областта на търговията – 42 броя фирми в общината. В сектор „Селско стопанство“ развиват дейност 34 броя от фирмите, 26 броя фирми се занимават с услуги и само 6 работят в областта на производството.

Таблица: Брой предприятия в община Хайредин за периода 2007-2011 г.

Показатели	2007	2008	2009	2010	2011
Селско, горско и рибно стопанство	14	14	15	32	34
Индустрия	6	6	8	7	6
Търговия	24	24	30	41	42
Услуги	18	18	20	26	26
Общо за общината:	62	62	73	106	108

Източник: Териториално статистическо бюро – Враца

Броят на предприятията в община Хайредин нараства за разглежданите пет години - от 62 през 2007 г. на 108 през 2011 г. Това е доказателство за наличие на икономическа активност и предприемачество сред местното население. За анализирания период в селското стопанство са регистрирани 20 нови предприятия, а в търговията – 18 нови фирми. Броят на предприятията в сектора на услугите е сравнително постоянен характер и през 2011 г. е с 8 броя повече или 26, спрямо 2007 г. когато са 18. В сферата на индустрията, икономическите единици се запазват с относително постоянен брой.

Таблица: Предприятия според броя на заетите в община Хайредин за периода 2007-2011 г.

Показатели	2007	2008	2009	2010	2011
Микро до 9 заети	58	58	70	104	106
Малки от 10 до 49	4	4	3	2	2
Средни от 50 до 249	0	0	0	0	0
Общо за общината:	62	62	73	106	108

Източник: Териториално статистическо бюро – Враца

В община Хайредин 98% от предприятията са микро – с до 9 заети лица. За анализирания период микро предприятията нарастват два пъти и през 2011 г. са 108, спрямо 2007 г. когато са 62. През 2011 г в общината има две малки предприятия, но липсват средни предприятия и големи индустриални фирми и производства.

Таблица: Приходи от дейността на предприятия в община Хайредин за периода 2007-2011 г. (хил. лв.)

Показатели	2007	2008	2009	2010	2011
Произведена продукция	7849	8653	4569	9420	10122
Приходи от дейността	10214	12127	11615	14031	11804
Нетни приходи от продажби	7896	8687	7677	11494	10856
Разходи за дейността	8528	9846	11843	12378	10256
Печалба	1854	2224	1266	1742	1504
Загуба	28	39	48	81	105
Заети лица	154	167	197	232	208
Наети лица	132	114	140	136	148
Разходи за възнаграждения	457	486	608	724	846
ДМА	2816	5008	2581	3634	4268

Източник: Териториално статистическо бюро – Враца

Приходите от дейността на предприятията в община Хайредин през 2011 г. спрямо 2007 г. се увеличават. Селското стопанство и търговията отбелязват ръст за периода 2007-2011 г., а в секторите “Индустрия” и “Услуги” се забелязва икономически спад.

За периода 2007-2011 г. нетните приходи от продажби в селското стопанство нарастват с 23%, а в индустрията с почти 13%. Спад в нетните приходи от продажби се наблюдава в търговията с 29% и с 5% в сектора на услугите. През 2011 г. най-голям относителен дял в структурата на икономиката в община Вълчедръм на база нетните приходи от продажби има селското стопанство - 65%, следвано от търговията - 20%, индустрията - 13% и услугите, които имат само 3%.

Таблица: Структура на икономиката в община Хайредин според отчетите се фирми на база нетни приходи от продажби за периода 2007-2011 г. (%)

Показатели	2007	2008	2009	2010	2011
Селско, горско и рибно стопанство	42	57	42	64	65
Индустрия	0.4	8	1	5	13
Търговия, ремонт на автомобили и мотоциклети	49	29	48	27	20
Услуги	8	5	9	5	3
Общо за общината:	100	100	100	100	100

Източник: Териториално статистическо бюро – Враца

На територията на Община Хайредин няма навлизане на чужденстранни частни инвестиции.

Въпреки че инвестиционната активност в Община Хайредин остава ниска в сравнение с тази в други общини в област Враца и в страната, броят на работещите фирми се запазва относително стабилен след 2008 година. Прави впечатление, че се увеличава дялът на инвестициите в селското стопанство, като за това принос имат и европейските фондове. Област Враца е една от областите, на територията на чиито общини са усвоени и се усвояват най-много средства по оперативните програми на ЕС (съотнесени към населението), като договорените средства за периода 2007 – 2013 година възлизат на близо 370 968 224 евро. Принос за това има и Община Хайредин, като за периода 2007-2013 година са договорени 18 977 хил.лева финансиране по договори по оперативни програми на ЕС и по Програмата за развитие на селските райони (ПРСР), като 80% са усвоени, а останалите са в процес на усвояване.

3.4.3. Селско стопанство.

Селското стопанство е водещ отрасъл на общинската икономика в община Хайредин. То е основен източник на доходи и заетост за населението и ще продължава да играе важна роля за развитието на района в бъдеще. Отрасълът се благоприятства от редица фактори, като климатичните условия, географското положение и релефът, традициите и производственият опит на населението в отглеждане на земеделски култури и селскостопански животни и др.

Общият брой декари обработваема земеделска земя в община Хайредин е 166034 дека.

Растениевъдство:

Растениевъдството, като основен подотрасъл на селското стопанство, се развива сравнително добре през последните години. То е специализирано основно в отглеждането на зърнени и технически (маслодайни) култури – пшеница, царевица, маслодаен слънчоглед, ечемик, рапица и др. Това позволява комплексно механизиране на производствените процеси и постоянен процес на въвеждане на нова модерна селскостопанска техника с висока производителност.

Животновъдство:

Богатата фуражна база, 17205 дека ливади, мери и пасища, традицията в отглеждане на домашни животни и река Огоста, са предпоставка за добре развито животновъдство.

През последните години делът на животновъдството и на отглежданите животни непрекъснато намалява. Една от най-важните причини за това е липсата на инвестиции в големи животновъдни ферми. Животновъдството в общината почти изцяло е в дребния, основно семеен частен сектор, където няма условия за стопански ефективна концентрация и за въвеждане на съвременни технологии при отглеждане на голям брой животни, независимо от наличието на естествени ливади, мери и пасища.

Водещи подотрасли на местното животновъдство са говедовъдство и овцевъдството. В козевъдството, свиневъдството и отглеждане на птици се забелязва спад, а пчеларството е с лек ръст на броя отглеждани пчелни семейства.

Несигурният пазар на продуктите от животински произход, недостатъчният контрол върху вноса на тези продукти, нелоялната конкуренция и ниските изкупни цени, сериозно задържат развитието на животновъдството. Високата цена на фуражите, липсващия или почти амортизиран сграден фонд също спират инвестициите в сектора. Високите производствени разходи и ниските изкупни цени на животинската продукция са причина за отлив от този отрасъл на земеделските производители и големите агрофирми и преминаването му към частни стопани и семейни ферми, занимаващи се с угодяване на животни.

3.4.4. Промисленост.

Промишлеността е слабо развит отрасъл, нетипичен за района на община Хайредин. На територията на общината има дребни преработвателни производства на хранително-вкусовата промишленост.

3.5. Техническа инфраструктура – свързаност и достъпност на територията

3.5.1. Транспортна инфраструктура и транспортен достъп

Община Хайредин има периферно разположение спрямо главните транспортни оси преминаващи през област Враца и Монтана.

Основната транспортна ос в общината следва течението на р. Огоста, като пространствено направление тя е от първостепенно значение за транспортното обслужване на общината, а във вътрешно регионален план се явява балансираща ос на развитие.

Пътна мрежа

Територията на община Хайредин се пресича от два третокласни пътя от републиканската пътна мрежа. През територията ѝ не преминават автомагистрала, както и пътища от първи и втори клас. Най-близки такива са Републикански път II-15 (от Враца през селата Борован, Алтимир, Липница за Мизия и Оряхово), разположен в близост до югоизточната граница на общината, с който има пряка транспортна връзка чрез Републикански път III - 133 – Рогозен – Алтимир и общински пътища Ботево-Липница и Рогозен –Борован.

Основната пътна артерия за Община Хайредин е Републикански път III-101, разположен по протежението на река Огоста, преминаващ по левия ѝ бряг през с.Михайлово и с.Хайредин. Този път е най-бързата връзка на общината с гр.Оряхово и ферибота на р.Дунав – Оряхово – Бекет (Румъния), както и с гр.Монтана. Пътната настилка е в лошо състояние и рехабилитацията на път II-101 в дългосрочен аспект би повишило стратегическото му значение, както за община Хайредин, така и за област Враца и област Монтана.

Републиканската пътна мрежа през общината е с транзитно движение по направления във всички посоки към съседните общини. Движението не е висок интензитет, тъй като пътищата не са в добро състояние. Проблем остава състоянието на пътната мрежа, което за съжаление, в преобладаващата си част е лошо. През годините са правени само текущи ремонти по изкърпване на асфалтовата настилка.

Най-важен за икономическото развитие на общината е РП III-101, който свързва община Хайредин с пристанище и фериботен комплекс Оряхово на р. Дунав. Изграждането на трети Дунав мост Оряхово - Бекет, идентифициран като потенциал за развитие на СЗР в Националната стратегия за регионално развитие 2012- 2022, би оказало значителен ефект за възраждане на икономиката и стимулиране на промишлеността и търговията на територията на общината.

Лошото експлоатационно състояние на републиканската мрежа, преминаваща на територията на община Хайредин затруднява достъпа по първостепенните и второстепенни оси на развитие на региона и оказва задържащо въздействие върху социално-икономическото ѝ развитие.

Дължината на общинската пътна мрежа е 31,590 км. Тя се състои от шест пътни участъка, както следва:

Таблица: Общинска пътна мрежа

Номер на пътя	Наименование	Дължина в км	Състояние
IV 1037	С.Бързина – с.Рогозен – Малорад (граница общ.Борован)	6,4	Рехабилитиран 2013г.
IV 2163	С.Хайредин – с.Ботево – Липница (граница общ.Мизия)	10,04	Рехабилитиран 2013г.
IV 1162	С.Ботево – с.Бързина	4,9	Планирана рехабилитация 2014-2015г.
IV 1016	С.Рогозен – Сираково (граница общ.Борован)	2,8	Планирана рехабилитация 2014-2015г.
IV 1162	С.Ботево – Софрониево (граница общ.Мизия)	3,95	лошо
Общински път	Околоръстен път с.Хайредин	3,5	лошо
		31,590 км	

Източник: Общинска администрация Хайредин

Поддръжането на съвременна и технически надеждна пътна инфраструктура е важна предпоставка за привличане на инвестиции и създаване на привлекателен облик на населените места на общината. Ключови за икономическото развитие на общината са проектите за модернизирание на общинската пътна мрежа, които я свързват с първостепенните и второстепенните оси на Северозападния район. Като такива са определени осите Монтана - Видин, Монтана - Лом и Враца - Козлодуй. Важно значение има и рехабилитацията на общинските пътища, която е част от стратегията за развитие на Община Хайредин и би оказал положително въздействие върху икономическото развитие на общината като цяло и на населените ѝ места през периода 2014-2020.

Осите на развитие дефинират приоритетните проекти за общината в областта на изграждането и поддръжането на съвременна общинска пътна инфраструктура.

Изпълнението през 2014-2015г. на Договор за безвъзмездна финансова помощ от ПРСР 2007-2013, мярка 321 по проект „Рехабилитация и реконструкция на общински път VRC 1162 с.Ботево-с.Бързина и общински път VRC 1016 с.Рогозен-с.Сираково”, ще реши дългосрочно проблема с качеството на общинската пътна мрежа.

С изпълненият през 2013г. Договор за безвъзмездна финансова помощ от ПРСР 2007-2013, мярка 321 по проект „Рехабилитация на общински пътища в община Хайредин: Обект № 1: Пътен участък „Път VRC 1037, с. Бързина – с. Рогозен – Малорад /граница с община Борован/, км 0 + 000 – км 6 + 394.40 и Обект № 2: Пътен участък „Път VRC 2163, с. Хайредин – с. Ботево – Липница /граница с община Мизия/, км 0 + 000 – км 10 + 043” и предстоящият за изпълнение проект „Рехабилитация и реконструкция на общински път VRC 1162 с.Ботево-с.Бързина и общински път VRC 1016 с.Рогозен-с.Сираково”, Община Хайредин ще има 24,14 км рехабилитирана общинска пътна мрежа или 76,4% от пътищата на общината ще бъдат в добро експлоатационно състояние. Това е сериозен успех за общинското ръководство.

Приоритетни проекти за периода 2014-2020г. ще бъдат рехабилитация на общински пътища IV 1162 С.Ботево – Софрониево (граница общ.Мизия) и Околовръстен път с.Хайредин.

Доброто състояние на общинската пътна мрежа ще улесни до голяма степен Община Хайредин при осигуряване на средства за нейното поддържане само като почистване на растителност в габаритите на пътищата, подмяна на пътни знаци и ремонт на крайпътни съоръжения.

Уличната мрежа в населените места на общината има обща дължина 176 км и е добре развита. Асфалтирани са едва 63,36 км или 36,00 %. Голямата част от асфалтираните участъци се нуждаят от основен ремонт на настилката. През последните 20-30 години са правени само частични ремонти по главни улици на населените места. На много места трайната настилка е изцяло разрушена и отдавна е загубила предназначението си. На около 75% от улиците няма изградени тротоари.

Като основен проблем се очертава благоустрояването на уличната мрежа - цялостно асфалтиране, рехабилитация на тротоари и бордюри за благоустроените улици и изграждане на улици, първостепенни за населените места. Това от своя страна е свързано и с подмяната на водопроводната мрежа в населените места, както и изграждане на дъждовна канализация в по-големите населени места и битова канализация за общинския център с.Хайредин, за която има разработена техническа документация по проект финансиран от Оперативна програма „Околна среда” 2007-2013г.

3.5.2. Водоснабдяване

Шестте населени места на територията на общината са водоснабдени и имат изградени водоснабдителни мрежи.

Дължината на уличната водопроводна мрежа е: 158 км. вътрешна водопроводна мрежа. Силно амортизираните и морално остарели тръби, неотговарящи на националните и международни стандарти, дават много аварии, а от там и загуби на питейна вода.

Водоснабдяването на територията на Община Хайредин се осъществява от "ВиК" - гр. Враца. Водоснабдяването на територията на общината се извършва от собствени водоизточници - помпажни. Водоснабдителната мрежа на селата Хайредин и Ботево е изградена през 1951 година, а на селата Михайлово, Бързина и Манастирище през 1962

година, а в с. Рогозен през 1975 година. Остарялата водопроводна мрежа е голям проблем, който води до аварии, течове и загуба на повече от 50% от питейната вода. Въпреки извършената частична подмяна на водопроводите по села, проблемът не е отстранен. Наложителна е поетапната подмяна с полиетиленови тръби, отговарящи на съвременните технологични изисквания.

На територията на общината **няма изградени канализационни мрежи в населените места**, което е също негативен фактор по отношение на санитарно-хигиенните и битови условия. **Няма изградени и пречиствателни станции.**

Реконструкция на вътрешната водопроводна мрежа в населените места е предизвикателство през Община Хайредин през периода 2014-2020г.

През 2014-2015 година ще бъде извършена реконструкция на водопроводната мрежа в село Михайлово по Договор за безвъзмездна финансова помощ от ПРСР 2007-2013г. по мярка 321 с проект „Рехабилитация на водопроводна мрежа с.Михайлово – II етап”. С реализирането на този проект ще бъдат подменени 11272 м улични водопроводи и 2100 м сградни отклонения. Това представлява 61% от водопроводната мрежа на с.Михайлово. Ще бъде до голяма степен решен проблемът с водоснабдяването на едно от големите населени места в Община Хайредин.

3.5.3. Енергийна инфраструктура

Електроснабдяване

Електроенергийната система в общината е добре развита и оразмерена да поеме по-голямо натоварване, което би улеснило бъдещи консуматори и би стимулирало икономическото развитие. Община Хайредин получава електрозахранване от националната електроенергийна система и се обслужва от ЧЕЗ “Разпределение България” АД - клон Враца.

Всички населени места в община Хайредин са електрифицирани. Няма промишлени производства и големи консуматори на ел.енергия, въпреки че има изградени достатъчно мощности да поемат големи консуматори.

В недобро състояние е уличното осветление. Необходимо е реконструкция и модернизация чрез подмяна на проводници, доставка и монтаж на енергоикономични улични осветителни тела, часовникови механизми, фотоклетки, съгласно съвременните изисквания. Това е необходимо да бъде приоритетен проект за общината през плановия период, тъй като чувствително ще се намали разходът за ел.енергия, който ще облекчи общинския бюджет.

Възобновяеми енергийни източници и енергийна ефективност

За производството на алтернативна електрическа енергия в страната се използват главно водна, вятърна и слънчева енергия.

В община Хайредин съществуват много добри условия за изграждане на водоелектрически централи – ВЕЦ на река Огоста. През 2011-2012г. е построена МВЕЦ „Елена” на р.Огоста на 1500м от с.Хайредин, с мощност 960 kw.

Добри условия за развитие и оползотворяването на другите видове ВЕИ, предимно слънчевата енергия, тъй като условията за използване на ветрогенератори на тази територия не са особено благоприятни. На територията на Община Хайредин е изградена през 2011г. една централа на слънчева енергия ФВЕЦ "Рогозен" с мощност 2 MW.

Поради хидроенергийния потенциал на река Огоста и възможностите за слънчева енергия, община Хайредин представява интерес за инвеститори за изграждане на МВЕЦ и ФВЕЦ.

Приоритетно направление в проекти за развитието на Община Хайредин през плановия период е необходимо да бъдат свързани с подобряване на енергийната ефективност на сградния фонд и да се предвидят и реализират проекти за използване на алтернативни енергийни източници като слънчева енергия, растителна биомаса и други.

Към 2013г. Община Хайредин няма изпълнени проекти за внедряване на енергийна ефективност в общински сгради и използването на алтернативни енергийни източници.

Телекомуникации

Все по-важно за регионалната конкурентоспособност и развитието на администрациите и фирмите става **достъпът до Интернет** и развитието на информационното общество, с което се намаляват препятствията от разстоянието и проблемите на отдалечеността, характерни за много периферни райони.

Телекомуникационната инфраструктура е най-динамично променящата се през последните години. По информация на НСИ за 2013г. в Северозападен район вече 42,8% от домакинствата имат достъп до интернет при 53,7% от домакинствата в страната. По този показател Северозападен район е с най-нисък процент и изостава чувствително от другите райони. Липсват данни по общини и може да се правят изводи за достъпа на домакинствата на база показателите за Северозападен район.

Достъпът до Интернет и степента на използване от домакинствата до голяма степен се обуславят не само от техническата обезпеченост, но и от социално-икономическото състояние на потребителите. Ниските показатели за Северозападен район са тясно свързани с изоставането в цялостното социално-икономическо развитие.

Общинска администрация и училището са обезпечени с компютърна техника и системи за достъп до Интернет и електронна информация.

Предвид нарастващата роля на информацията, е необходимо да се разшири достъпа до използването на мрежите и услугите на ИКТ, във всички села на общината, където обществените места за достъп до информация са единствената възможност за много потребители, но броят им все още е твърде ограничен. Изграждането на обществени информационни системи и гарантираното предлагане на Интернет услуги за целия обществен сектор, включително и на хората с увреждания, е задължителна стъпка към съвременен достъп до услуги и информация на населението и бизнеса.

3.6. Опазване на околната среда – екологично състояние и рискове

3.6.1. Въздух.

През периода 2007-2013 г. не се установява тенденция за промяна в качествата на атмосферния въздух. Общината се характеризира с много добри качества на атмосферния въздух. Тя попада в райони /VI/, в които нивата на един или няколко замърсители не превишават долните оценъчни прагове. В общината няма постоянен пункт за наблюдение на качеството на въздуха. Замърсяването на въздуха се дължи основно на битата при ползването на твърди горива през отоплителния сезон, а така също и на автотранспорта.

3.6.2. Води.

През Община Хайредин преминава река Огоста, която е най-голямата река с най-голям дебит, дължина и водосборна област и със значителен брой притоци. Образува се от многобройни потоци в Чипровската планина тече през тясна долина до гр. Монтана, след това навлиза в Дунавската равнина и при гр. Оряхово се влива в Дунав. За нейно начало е приета р. Чипровска. Има около 40 притока, от които най-значителни са Ботуня (дължина 69 km водосборна област 732 km²) и Бързия (дължина 35 km водосборна област 241 km²). Водите на реката са чисти, като през последните години няма установени промишлени замърсители, които да влошават качествата ѝ.

Река Огоста през дъждовните сезони причинява щети на прилежащите земи на територията на Община Хайредин. Често излиза от коритото си и залива околните терени, включително и имотите на населението в с.Хайредин. За предотвратяване на наводненията на територията на с.Хайредин, е реализиран проект през 2013г. по Оперативна програма „Регионално развитие” за изграждане на предпазна подпорна стена на левия бряг на реката в с.Хайредин.

Повърхностните и подземни води на територията на Община Хайредин като цяло са в добро състояние.

С цел осигуряване по-високо качество на питейната вода, по-малки загуби и липса на режим на водоподаване, важен приоритет за общината е рехабилитацията на водопроводната мрежа в населените места в общината.

Основни източници на замърсяване на водите в Общината са комунално-битовите дейности, защото липсва канализационна мрежа и ПСОВ. Във всички населени места животновъдството също е замърсител на водите. Промислеността, транспорта и строителството са незначителни източници на замърсяване на водите.

Наблюдение и контрол върху водоизточниците се извършва периодично от РЗИ - Враца. Съставят се констативни протоколи, а при установяване на замърсяване, се правят предписания за изпълнение от страна на общината.

3.6.3. Почви.

Общото състояние на почвите в Община Хайредин е добро. Основни източници на замърсяване са нерегламентираните сметища в общината, които са закрити. На територията на Община Хайредин няма замърсяване с промишлени отпадъци. Не се

извършва наблюдение относно замърсяване от наторяване, която дейност извършват земеделските производители.

Не се извършва контрол за състоянието на почвите, а такъв е необходим поради естеството на района - земеделските стопани използват торове и препарати за подхранване на почвата и за борба с плевелите. Основната задача е да се съхрани почвеното плодородие и да се запазят земите от замърсяване с пестициди, торове и други замърсители.

3.6.4. Дейности по управление на отпадъците.

Сметопочистването и сметосъбирането за всички населените места в общината се осъществява организирано, съгласно график изработен и изпълняван от Общината, като тя самостоятелно извършва дейностите по сметосъбиране и сметоизвозване. Битовите отпадъци се транспортират до Регионално депо – с.Сараево, общ.Оряхово. На територията на Община Хайредин са закрити нерегламентираните сметища и общинското депо в с.Хайредин.

През 2009г. е изпълнен проект „Усъвършенстване на системата за организирано събиране и транспортиране на битовите отпадъци, с цел обхващане на цялото население на община с. Хайредин”, финансиран от ПУДООС.

Основни източници на отпадъци и техния дял е следния: напълно биоразградими – 40%, полубиоразградими – 45%, неразградими – 15%. Най-голям дял от отпадъците се пада на зелените отпадъци, следват: кухненски отпадъци, найлонови торбички и опаковъчно фолио, инертни материали и камъни.

В населените места от общината са подsigурени съдове за битови отпадъци, в резултат на което цялото население е получило достъп до услугите сметосъбиране и сметоизвозване. Общината като цяло има добре действаща система за сметосъбиране, но се справя трудно с нерегламентираното изхвърляне на отпадъци. Все още не е въведено разделно събиране на отпадъци, но има вече предприети действия в тази насока.

3.7.Туризм

3.7.1. Текущо състояние на туризма в община Хайредин

На територията на община Хайредин няма изградена туристическа инфраструктура. Древната история на населените места, археологически останки от минали времена, Рогозенското съкровище, местни традиции, култура и кулинария, чистата природа, язовири в землищата на с. Ботево, с.Бързина и на с. Рогозен, които заедно с река Огоста могат да се ползват за спортен риболов, всички тези дадености са предпоставка и възможности за развитие на културен, селски, еко и риболовен туризъм. Има прекрасни

места за отдих и разходка край река Огоста. Наличието на много риба в реката и трите язовира е като магнит за запалените рибари.

Местата за настаняване (пансиони, почивни станции, семейни хотели, самостоятелни стаи, вили, къщи, бунгала, къмпинги и туристически хижи).

Към момента няма обособени обекти за настаняване. Има интерес от предприемачи за разкриване на Къщи за гости с осигуряване на финансиране с проекти по оперативни програми.

Заведенията за хранене и развлечения (ресторанти, заведения за бързо обслужване, питейни заведения, кафе-сладкарници, магазини).

Търговията и услугите, заемат значителен дял в икономиката на община Хайредин през последните години – около 64% от предприятия развиват дейност в тези сектори. Общественото обслужване на населението е добре осигурено с разнообразни магазини, заведения и ателиета за услуги. На територията на общината действат 42 обекта - основно магазини за хранителни стоки и кафе-аперативи. Много от търговските обекти в селата са “смесени”, т.е. предлагат всичко. Търговията и услугите са предназначени за крайния потребител.

Туристическите центрове, екопътеки с изградени места за активен отдих

По одобрен проект по Мярка 313 „Насърчаване на туристическите дейности“ от ПРСР в община Хайредин се проектираха и са в процес на изграждане следните обекти:

• **Екопътеки:**

- **”Шишковите сливи“:** Екопътека ”Шишковите сливи” е с дължина 8 650 м. Маршрутът тръгва от с. Ботево, минава през с.Бързина и стига до с. Рогозен. Тя е кръстена на едноименна местност в с. Бързина.

Началото на екопътеката се намира на полски път до язовир „Рогозен“, а краят – до язовирната стена на яз.“Бързина“. Екопътеката се движи покрай яз. „Рогозен“, заобикаля блатиста местност и минава покрай преливната дига и язовирната му стена. Продължава на север като от източната страна се намира новоизграден фотоволтаичен парк и пресича напоителни канали. Движи се между работни блокове и достига регулационната граница на с.Бързина. По пътя на екопътеката има разклонение, обозначено с указателна табела, водещо до действаща чешма. Продължава покрай яз. Бързина, в чието начало се наблюдават – чапли и различни видове блатни птици. Екопътеката завършва при бетоновия пролив на яз. „Бързина“.

Предвидени са: зони за народни тържества, детски кът, места за сядане, заслони, наблюдателни площадки, дървен пешеходен мост. Новопроектираните елементи за

обзавеждане са преместваеми – маса с пейки, беседка, навес с пейка, дървена пейка, дървени шезлонги, кошчета за отпадъци, дървени парапети и огради покрай пътеката.

Съоръженията и обектите се разполагат на композиционни групи по такъв начин, така че да са максимално функционални и да не засягат частни имоти.

- **"Крешката":** Екопътека "Крешката", община Хайредин, е с дължина **4 100 м.** Маршрутът тръгва от с. **Хайредин** и стига до с. **Манастирище** – започва от Дашовата воденица (стара местна воденица), продължава към р.Огоста, покрай зона за отдих и съзерцание на реката. Пътеката се движи в посока на с. Манастирище, а от лявата страна остава нефункциониращ в момента открит басейн. От тук се вижда и новоизграденият ВЕЦ „Елена“. Следват сравнително равен и прав участък, поляна за народни тържества, зони за отдих. На екопътеката "Крешката" е разположен и т.нар. Остров по поречието на р.Огоста. Разходката довежда до моста на с. Хайредин над р.Огоста до Ресторант „Бора“. След по-малко от 1 км екопътеката стига до зона за почивка с места за сядане. Отправляме се към края на екопътека „Крешката“, където от лявата страна се виждат ями от добив на пясък и началото на екопътека „Манастира“.

Предвидени са: зони за народни тържества, детски кът, места за сядане, заслони, наблюдателни площадки, дървен пешеходен мост. Новопроектираните елементи за обзавеждане са преместваеми – маса с пейки, беседка, навес с пейка, дървена пейка, дървени шезлонги, кошчета за отпадъци, дървени парапети и огради покрай пътеката.

- **"Манастира":** Екопътека "Манастира" е с дължина **6 665м.** Маршрутът тръгва от с. **Манастирище** и стига до с. **Михайлово**. Началото на екопътеката се намира на границата на землищата на с. Манастирище и с. Хайредин, община Хайредин. Движи се по поречието на р.Огоста. Първата гледка, която се разкрива, е зона за отдих под сянката на група от дървета. В непосредствена близост се намира съществуващ извор. Екопътеката заобикаля стадиона на с. Манастирище, за да достигне зоната за народни тържества и границата с асфалтов път при моста на с.Манастирище. На пресечната точка са разположени обозначителни табели, беседки и кошчета за боклук. След това екопътеката преминава покрай помпена станция и частни имоти. Следващата спирка по пътеката е зона за отдих сред висока растителност – традиционно място за почивка на местните жители. Екопътеката води своя край непосредствено след брод над р.Огоста, който свързва екопътека „Манастира“ с велоалея „Огоста“.

Предвидени са: зони за народни тържества, детски кът, места за сядане, заслони, наблюдателни площадки, дървен пешеходен мост. Новопроектираните елементи за обзавеждане са преместваеми – маса с пейки, беседка, навес с пейка, дървена пейка, дървени шезлонги, кошчета за отпадъци, дървени парапети и огради покрай пътеката.

- Проектиране за изграждане на Велоалея: "Огоста" - дължина 10 000 м.

Маршрутът тръгва от с. Хайредин, премина близо до с. Манастирище, за да достигне крайната си точка – с. Михайлово.

Началото на велоалеята се намира в североизточния край на с. Хайредин с лъкатушещи покрай брега на река Огоста завои, разкриващи запомнящи се гледки. Първата важна спирка по пътя на велоалеята е Паметникът в чест на 7-мата разстреляни летци. Обособена е зона с места за сядане с перголи. Пресичането с първата улица в регулация се осъществява до моста на с. Хайредин, като същото следва да се случи и на моста на с. Манастирище над р.Огоста. По пътя велоалеята се пресича с границата на землищата на с. Хайредин, с. Манастирище и с. Михайлово. Малка част минава през уличната регулация на с. Михайлово. Велоалеята завършва при гора от тополи и брод през р. Огоста.

Предвидени са: зони за народни тържества, детски кът, места за сядане, заслони, наблюдателни площадки, дървен пешеходен мост. Новопроектираните елементи за обзавеждане са преместваеми – маса с пейки, беседка, навес с пейка, дървена пейка, дървени шезлонги, кошчета за отпадъци, дървени парпети и огради покрай пътеката.

- Проектиране и изграждане на посетителски център с. "Рогозен"

Целта на проекта е чрез преустройство и трансформация на съществуваща сграда изграждането на съвременен посетителски център, където биха могли да се правят и временни, тематични изложби, да се провеждат лекции и др. Пробивите през сградата

служат не само за допълнително естествено осветление, каквото се търси при сгради от типа на галерии и музеи, но и за създаване на усещането за преливане на пространствата.

- **Туристически информационен център в Хайредин** - Община Хайредин развива трансграничен туризъм на своя територия. През 2014 г. приключва проект „Мрежа за интегриран трансграничен туризъм“, по Програмата за трансгранично сътрудничество 2007-2013 г. Общината предвижда създаване на Туристически информационен център в Хайредин, който ще обслужва всички посетители и туристи, които се интересуват от темата на екологичния туризъм. Те ще могат да получават информация относно възможностите за стартиране на малък бизнес в тази сфера, за календара на събитията на местната общност, за туристическите маршрути.

Културни събития –фолклор, обичаи, занаяти, кухня

Община Хайредин има богат културен календар, който се актуализира ежегодно. В читалищата има сформирани фолклорни певчески и танцови колективи, които ежегодно участват в организираните фестивали на народното творчество на национално ниво. Изяви на творческите колективи има на всички местни събори и общински празници. Възпроизвеждат се обичаи като: Коледари, Бабинден, Цветница и др.

4.7.2. Културно - историческо наследство

Културата в община Хайредин е представена чрез комплексната читалищна дейност. В нея основно място заемат библиотечната и любителското творчество (художествената самодейност). На практика основни културни средища в населените места от общината са читалищата. Техният брой е 5 и всички те са регистрирани по Закона за народните читалища. Използват сграден фонд, който е общинска собственост.

Читалище "Просвета" – с.Хайредин

Читалището е основано на 01.11.1909 г. От 1973 г. се помещава в монолитно сграда, заемаща площ от около 500 кв.м. Салонът за изява разполага с 460 места и голяма сцена. Едни от основните културно-просветни средища, читалищата създават възможности за съхраняване на културните обичаи и традиции, обогатяват и развиват библиотечна дейност и разнообразно любителско творчество – художествена самодейност.

Читалище "Просвета" – с.Рогозен

Читалището е основано през 1925 г. от около 20 жители от село Рогозен прогресивни хора и учители.

Художествени колективни школи:

- женска певческа група;
- група за изворен фолклор-Коледари;
- Духова музика;
- Детски танцов състав;
- Ромски танцов състав;
- Театрален колектив.

Читалище "Съзнание – 1912" – с.Михайлово

Читалище "Съзнание – 1912" е учредено на 15.01.1912 г. и се е помещавало в различни сгради. През 1956-57 г. е направена една пристройка към училищния салон, който е предоставен за библиотека и репетиционна зала. През 1976-77 г. със средства от самооблагане на населението и от бившия окръжен съвет на изкуството и културата – Враца и с доброволен труд от населението е направена нова пристройка и от 1978 г. читалището функционира в днешната сграда. Читалищата са основните институции, с чиято помощ се реализират годишните мероприятия на Общинския културен календар (включва националните празници и празниците на всяко населено място). В тях са формирани различни състави – танцови, фолклорни, певчески и др.

Читалище „Светлина” – с.Манастирище

Читалището е основано на 28 март 1928 г. от будни жители на с.Манастирище. В новата сграда читалището се помещава от 1978 г.

Художествени колективни школи:

- детска танцова група
- младежка танцова група
- детска певческа група
- женска певческа група
- театрална група.

Читалищните сгради се нуждаят от основни и текущи ремонти и изграждане на достъп за хора с увреждания. През периода 2007-2013г. не са изпълнявани проекти за основен ремонт на читалищните сгради и не са получавани финансови средства по Европейски програми.

Пред всички читалища стои въпросът за енергийна ефективност, саниране на сградите, подмяне на дограмата.

През периода 2014-2020 г. общината заедно с читалищните ръководства трябва да положат усилия за обновяване на материално-техническата база, реконструкция и ремонт на сградния фонд за превръщането на читалищата в притегателни центрове за населението.

На територията на община Хайредин се намират следните храмове и църкви:

Храм "Св.Параскева" – Хайредин

Преподобна Петка – Параскева живяла през XI век. Родена е в тракийския град Епиват в семейството на заможни българи. Още невръстна девойка, св.Параскева обикнала пустинния и безмълвен живот и тръгнала усърдно след Христа. Целият ѝ живот е изпълнен с постнически подвизи, с пост и молитви и потоци сълзи. Мощите на св.Петка днес почиват в румънския град Яш и са дълбоко почитани. Един от храмовете на "Св.Параскева" е в с.Хайредин, построен през 1858 г. още преди да бъде призната официално независимостта на България. Христолюбиви българи решили да построят малка черква на името на св.Параскева – Петка. Симеон Диманов, преселник от с.Припължен, с двамата си сина Атанас и Горан подели това начинание. Поп Тома, синът на Атанас, станал свещеник и повече от 40 години служил в храма и обгрижвал енориашите си. Починал през 1914 г. на 72 години и е погребан в двора на църквата. Християнския храм "Св.Параскева" е осветен на 24 октомври 1862 г. На 14 октомври 2008 г. се честваха 150 години от построяването на храма.

Храм "Св.Св.Кирил и Методий" - Рогозен

Православен храм "Св.св.Кирил и Методий" в село Рогозен е построен през 1927 г. През 1940 г. е сключен договор с художника Илия Пефев от гр.София, който рисува иконостасът и изографисва храма. На 20 май 1941 г. храма е осветен. Храма съществува и днес.

Храм "Св.Царей" – с. Манастирище

Църквата "Св.Царей" в село Манастирище е възстановена със съгласието и благословията на Епархийски съвет - гр.Враца и чрез инициативния комитет е отворена в Деня на Св.Царей – 21 май 2007 г., със светен курбан за здраве. Храмът е действащ и осветен на 19 април 2008 г.

Древната история на населените места, археологически останки от минали времена, Рогозенското съкровище, местни традиции, култура, чистата природа, язовири в землищата на с. Ботево, с.Бързина и на с. Рогозен, които заедно с река Огоста могат да се ползват за спортен риболов, всички тези дадености са предпоставка и възможности за развитие и на културен, селски, еко туризъм.

3.7.2.1. Раздел: „Недвижимо културно наследство“

I. “Недвижими културни забележителности в община Хайредин Базова информация:

Паметници на културата с категория „НАЦИОНАЛНО ЗНАЧЕНИЕ“ на територията на община Хайредин (Приложения: Списък на паметниците на културата с категория Национално значение на територията на община Хайредин; Списък с обекти на НКН, които притежават статут на НКЦ, съгласно МСП №1711/22.10.1962 г.)

1. Окоп между Козлудуй-Хайредин Старобългарски вал – Хайредински окоп;

Народна старина, Архитектурно-строителен от Античността и Средновековието (ДВ бр. 69/27; ДВ бр.90/65 г.)

Местоположение:

Имот №000411; №000412; №000419; №000526; №000559; №0005581; №000613; №000669 в землището на с. Хайредин

Собственост на имота: общинска публична, Община Хайредин

Начин на трайно ползване: Полски път

Днешното село Хайредин е основано в края на VII в. като военен гарнизон на Аспарухов окоп и вал. Този окоп и успоредният на него земен вал е едно грандиозно за времето си земно укрепително съоръжение. Неговото предназначение е било да спира грабителските набези на аварската конница от запад, където е била Аварската държава. Аспаруховият окоп и вал започват от високия бряг на р. Дунав – западно от Козлудуй. Окопът и валът вървят успоредно

право на юг и пресичат безводната равнина Златия. Завършват при Хайредин, където се разклоняват и се губят в лъките на р. Огоста. Окопът е с дължина 21 км.

През 1978 г. са правени археологически разкопки. Направен е бил напречен разрез на окопа и вала с дължина 20 м и ширина 5 м, който обхваща цялото землено укрепление в сегашния му вид. Установява се, че в своя първоначален вид окопът е имал дълбочина 3 м, ширина в горната част 5 м и ширина в основата долу 2,5 м. Стените му са били косо шаркарпирани, а подът е бил равен. Валът е бил образуван след като откъм изток е била натрупана всичката изкопана земя. Укрепяван е от към западната страна с чимове и колове с плет, което е било доказано от разкопките. От направените наблюдения по време на археологически сондаж показват, че валът е имал първоначална височина около 2 м. така окопът и успоредният на него землен вал са представлявали едно доста трудно за преодоляване препятствие за конницата на аварите. Това препятствие е достигало средна височина 5 м и ширина също 5 м.

Обектът се намира в аварийно състояние. Необходимо е допроучване и адаптация. Добра възможност за експонация и социализация.

2. Антична работилница за хромели,

Архитектурно-строителен от Античността и Средновековието (ДВ бр.90/65 г.)

Местоположение:

Имот №352006, местността „Шумака“ в землището на с. Хайредин

Собственост на имота: общинска частна, Община Хайредин

Начин на трайно ползване: Дървопроизв. пл.

Най – бележития паметник от късноримската епоха е антична работилница за хромели (кръгли мелнични камъни). Първоначално на десния скалист бряг на р.Огоста е имало отвесно изправена скала. След продължително къртене на камъка на тази скала за направа на хромели, е издълбана пещера. Тя има дълбочина 19 м и ширина 17 м. Височината на отвора отпред е 4,5м. Вътре в изкуствено издълбана пещера са се наброявали повече от 150 гнезда, от които са изваждани кръгли хромели за ръчна мелница. Гнездата имат форма на правилен цилиндър с диаметър до 0,5 м и дълбочина от 0,2 до 0,6 м. Става ясно, че древните каменоделци са чертали с пергел заравнената повърхност на камъка след това с метално длето са изсичали в дълбочина различни по височина каменни цилиндри. Подир изваждането им от гнездата те са били нарязвани на кръгли мелнични хромели с дебелина около 0,12 м. Полученият хромел е бил оглеждан и пробиван на място, след което готовите ръчни мелници са разнасяни из околните трако-римски селища по пътя на търговията.

Обектът не е социализиран. Достъпът до него е затруднен. Достига се по обрасли неподдържани горски пътеки. Възможност за изграждане на достъпна инфраструктура, консервиране и социализация на обекта.

2. **Тракийски надгробни могили в землището на село Хайредин** (МСП №1711/22.10.1962 г.)

Местоположение: (към момента има данни за местонахождението само на три обекта)

1. **Обект Станкова могила:**

Имот № 123084 в землището на с. Хайредин, собственост на имота: частна;

2. **Обект Сребрена могила:**

Имот №288001 в землището на с. Хайредин, собственост на имота: частна;

3. **Обект Субашинска могила:**

Имот № 032003 в землището на с. Хайредин, собственост на имота: частна
Проучването показва, че в землището на с. Хайредин има повече от десет тракийски надгробни могили. Някои от тях имат имена: Бауренска могила, Илиева, Мерджанкова, Мечкарска, Сребрена, Станкова, Старата, Субашинска, Таралежковата могила и още няколко без имена, на които насипът е вече смъкнат от продължителното разораване с машини. Тези могили не са само от тракийското селище. Известно е, че само тракийската аристокрация е била погребвана в земни могили. Хайрединските могили или части от тях, изглежда са били насипани върху погребенията на един голям земевладелски аристократичен род на траките трибали, които са имали свое имение в този район.

Досега нито една от посочените могили не е разкопана от специалист, за да се добият повече научни сведения. Част от могилите са унищожени. Намират се в частни имоти – земеделски ниви. Достъп до обектите няма. Необходимо е проучване на местонахождението на всички могили и експертно становище за възможността за експонация и социализация.

3. **Раннобългарско селище и некропол в землището на с. Манастирище** (МСП №1711/22.10.1962 г.)

Местоположение: Имот №126002 в землището на с. Манастирище;

Собственост на имота: общинска публична, Община Хайредин

Начин на трайно ползване: пасище, мера

През Римската епоха в района на днешното Манастирище е имало римски вили рустика, които са били притежание на ветерани от римската войска. През време на Първото българско царство в местността **Манастирище**, е имало голямо

раннобългарско селище и некропол. Открити са били погребения, извършени по езически и раннохристиянски обреди.

Обектът не е социализиран. Има достъп по местен общински път.

Необходимо е изготвяне на експертно становище за възможността обекта да се социализира.

4. **Тракийски надгробни могили в землището на село Михайлово** (МСП №1711/22.10.1962 г.)

Местоположение (към момента има данни за местонахождението само на шест обекта):

1. Обект: Грасова могила:

Имот № 042025 в землището на с. Михайлов, собственост на имота: частна;

2. Обект: Дупната могила:

Имот № 081008 в землището на с. Михайлов, собственост на имота: частна;

3. Обект: Караманска могила:

Имот № 060041 в землището на с. Михайлов, собственост на имота: частна;

4. Обект: Къцова могила:

Имот № 043016 в землището на с. Михайлов, собственост на имота: частна;

5. Обект: Пакова могила:

Имот № 033034 в землището на с. Михайлов, собственост на имота: частна;

6. Обект: Малката могила:

Имот № 033038 в землището на с. Михайлов, собственост на имота: частна

В село Долна Гноеница /от 1950 г. – Михайлово/ се издигат девет тракийски надгробни могили. Те показват, че тук преди римското господство на Балканите е имало тракийско земевладелско имение. В тези могили са погребвани собствениците на това имение, служили като конници във войската на тракийския цар. Могилите днес имат следните имена: Гелова могила, **Грасова могила**, **Динчова /нарича се още и Дупната могила/**, Жълда, Кандова, **Караманска, Къцова, Малката и Пакова могили.**

Те не са разкопавани от археолози /освен Дупната/ и не се знае от кое време датират извършените в тях погребения.

5. **Могилни некрополи в землището на село Ботево** (МСП №1711/22.10.1962 г.)

Местоположение (към момента има данни за местонахождението само на два обекта):

1. Обект: Тракийски могилен некропол:

Имот № 070019 в землището на с. Ботево, собственост на имота: частна;

2. Обект: Трако-римско селище

Имот № 070019 в землището на с. Ботево, собственост на имота: частна.

Землището на днешното село Ботево е населявано от най-древни времена. Сегашното село е разположено върху културен пласт на антично тракийско селище.

Тракийски могилен некропол е открит в Лозята над селото.

Могилен некропол има и на изток от селото след пясъчната кариера.

Следи от **Трако-римско селище** има и в местността Жерави бари.

6. Обект Драганкина могила, с. Рогозино

Местоположение в землището на с. Рогозино, координатни точки:

Lat. 43°32'0.41 N

Long. 23°42'58.59 E

Обектите не са достъпни, няма изграденост на инженерната и транспортна инфраструктура.

С цел социализацията на НЦК е необходимо извършването на археологически разкопки за изясняване на стратиграфската ситуация. Изготвянето на цялостен проект/и за консервация, реставрация и експонация на обектите и съответното съгласуване с Министерство на културата.

Общинският план за развитие на туризма в периода 2014-2020 г. следва да бъде инструмент за подпомагане на Община Хайредин за решаване на основните проблеми като:

- включването на архитектурното наследство в една обща политика за урбанистично развитие и благоустройство на териториите;
- възможности за отделяне на ресурси за финансиране на консервационни и реставрационни работи;
- данъчни и административни облекчения, които да насърчат собствениците или частните ползватели да предприемат реставрационни или възстановителни работи;
- мерки за обучение и насърчаване на обществената загриженост.

Особено остра е нуждата от социализация на наследството, която да се осъществява посредством опазване и експониране на автентичността и целостта на културното наследство, от запазване на технологиите и производствата на малките фирми, специализирани в поддръжка и реставрация, както и от насърчаване на международния обмен на опит и практики. Особен акцент следва да се постави върху поддръжката на урбанистична структура – *по-добрата форма на управление на обектите културни ценности, както в икономическо отношение, така и по отношение на опазването на автентичността и идентичността.*

Обновяването на селата в Община Хайредин и планиране на дейностите, насочени към възстановяване и подобряване на културното и природното наследство на селата и ландшафта следва да бъдат сред основните приоритети на общинската политика на Хайредин за да се реализира потенциала за растеж и процесите на устойчивост на селските райони.

Следвайки така дефинираните общи принципи, в Общинския план за туризма на Хайредин следва да залегне перспектива за развитие на балансиран растеж, високо качество на живот, устойчива икономика и разнообразен културен туризъм, изградени върху културното и природното наследство.

II. Движими културни забележителности

Рогозенското съкровище е тракийско сребърно съкровище, открито в началото на 1986 година във врачанското село Рогозен. Това е най-голямото по своите размери съкровище, откривано на територията на България. Състои се от 108 фиали, 54 канички и 3 чаши, т.е. общо 165 предмета от сребро с висока проба, някои от които – позлатени.

Поради различията в стила и изработката на съдовете, се счита, че са произведени по различно време и различни места, което прави датировката на съкровището сравнително широка: от края на 6 до първата половина на 4 век пр.н.е.. Предполага се, че съкровището е било притежание на местен тракийски владетелски род от времето на най-големия разцвет и мощ на тракийската култура и тракийските държави на Балканския полуостров.

Голямата част от Рогозенското съкровище се съхранява в Регионален исторически музей във Враца, а 15 съда се намират на постоянен наем в Националния исторически музей в София.(източник: wikipedia)

Съкровището е открито на две части. Първата част, която се състои от 65 предмета е открита случайно през есента на 1985 година от Иван Димитров в двора на къщата му. В продължение на 3-4 месеца дядо Иван не съобщава за откритото богатство поради страх от мисълта, че двора му ще бъде разкопан от археолози и посевите му ще бъдат съсипани. Но в началото на януари 1986 г. той занася откритите предмети на тогавашния кмет на с.Рогозен Борис Драмкин. Кмета разбира, че това е наистина една много ценна находка и веднага се обажда в Регионалния исторически музей – Враца за откритото имане. Археолозите Богдан Николов, Спас Машов и Пламен Иванов реагират веднага и в същия двор на 4 метра разстояние от първия куп откриват и останалите 100 предмета. Рогозенското съкровище е обявено за находката на века.

Съкровището тежи повече от 20 кг., изработено през V и VI в. пр. Хр. Върху няколко съда е изписано името на одриския цар Котис, а върху един – името на сина му Керсеблепт.

3.8. SWOT анализ

Силни страни	Възможности
<ul style="list-style-type: none"> • Богато културно историческо наследство и съхранени традиции; • Добро географско положение; • Географска близост до основни целеви пазари; • Улеснен режим за пътуване за гражданите на ЕС и Румъния; • Ниски цени на туристическите услуги; • Наличие на туристически обекти, достъпни за туристите; • Потенциал за привличане на български туристи; • Гостоприемно отношение към чужденците 	<ul style="list-style-type: none"> • Развитие на специализирани видове туризъм както по отделно така и в комбинация; • Възможности за разнообразяване на предлаганите туристически продукти; • Наличие на туристически потенциал за разнообразяване на предлагането – еко и селски туризъм; • Традиционен и нестихващ интерес към културен и еко и селски туризъм; • Изграждане на положителен имидж на региона като туристическа дестинация; • Усвояване на европейски фондове за развитието на инфраструктурата и туризма; • Възможности за увеличаване на предлаганите допълнителни туристически услуги; • Подобряване на квалификацията и уменията на персонала в туризма; • Изграждане на ефективна връзка между ранно планиране, търсене и предлагане на туристическия продукт чрез развитие на ефективни комуникационни канали; • Възможности за привличане на чуждестранни инвестиции в туризма; • Привличане на туристи чрез изграждане на подходяща инфраструктура за тях; • Активна работа с туроператори

Слаби страни	Заплахи
--------------	---------

<ul style="list-style-type: none"> • Липса на рационални решения за стопанисване на обектите от културно- историческото наследство, водещо до безстопанственост; • Недостатъчен брой места за настаняване и хранене; • Недостатъчно опитен и обучен персонал; • Неусвоен потенциал на туристическите ресурси; • Липса на туристическа инфраструктура; • Липса на атракции, анимации, събития и др., свързани с представянето на културно - историческото наследство и традициите на региона; • Липса на туроператори, предлагащи активно региона; • Недостатъчна реклама на наличните туристически ресурси; • Липса на средства за промоция на дестинацията. 	<ul style="list-style-type: none"> • Силна конкуренция от страна на други общини; • Икономическа и финансова криза, довела до стагнация и рецесия на основни емитиращи пазари, резултат от което е силна ценова чувствителност; • Повишаване на цената на предлаганите туристически услуги, което да доведе до загуба на едно от най-силните конкурентни предимства, а именно ниската цена; • Изоставане в развитието на туризма в сравнение с други български общини; • Неуспешно постигане на задълбоченост на рекламните дейности поради недостатъчно финансиране
---	---

Анализът показва, че въпреки богатите ресурси и възможности за развитието на туризма и туристическата индустрия в областта, тя не е достигнала сериозни мащаби нито в количествено, нито в качествено отношение и приносът ѝ в икономическото и социалното развитие все още е далеч от желания дял. Значението на туризма за развитието на разглеждания регион постоянно нараства, като от гореизложените данни може да се заключи, че все още секторът не е разгърнал пълния си потенциал. Ще бъдат необходими сериозни усилия в дългосрочен план, за да се подобри състоянието в туристическия сектор на района и той да заеме адекватно положение в съответствие с богатите ресурси и потенциални възможности. При определянето на стратегическите цели и насоките за бъдещото развитие трябва да се има предвид фактът, че туризмът играе ролята на приоритетен отрасъл за областта, но неговото развитие не може да бъде успешно, ако не се съчетае с общото подобряване на икономическата база и на инфраструктурата.

В същото време трябва да се залага на дълготрайното планиране, опиращо се на принципите на устойчивото развитие. В развитието на туризма следва да се прилага не

само чисто икономическият подход и търсенето само на материална изгода, но и екологичен подход, свързан с предпазването на околната среда от непремерено туристическо развитие, и социално-културният подход, свързан с интегрирането на туризма с живота на местното население и уважението към неговата материална и духовна култура. Само така може да се гарантира дълготрайна устойчивост.

Като обобщение може да се твърди, че община Хайредин има необходимите силни страни, свързани най-вече с ресурсите на територията на общината, но има също и слаби страни, като например неусвояване на туристическия потенциал.

С оглед на външните фактори, има и възможности, но има също и заплахи. Въпреки това, община **Хайредин** има и големи възможности, например като цяло високият интерес към културен туризъм, както и големия потенциал за интерес към еко и селски туризъм. Увеличението на покупателната способност в европейските страни (в съчетание с увеличаване на обема на задграничните пътувания), както и близостта и познаваемостта на България по отношение на съседните страни предлагат допълнителни възможности за разнообразяването на културния календар е идеална възможност за привличане на по-голям брой туристи в общината.

Съпоставянето на силните и слабите страни, както и на възможностите и заплахите позволява да се направи следното заключение: Община Хайредин има важни силни страни, но има и слаби страни, които противодействат на тези силни страни - повечето от тези слаби страни могат да бъдат преодоляни чрез прилагане на подходящи мерки за комуникация и дистрибуция. Така например премахването на "недостатъците на имиджа", считани за една от слабите страни, автоматично ще намали опасността от "силна конкуренция от страна на други общини". По същия начин, укрепването на имиджа на Хайредин като "туристическа дестинация с добри цени" ще противодейства на заплахата "висока чувствителност към цената", която съществува на много пазари.

4. Процес и подходи на разработване на Общинския план за развитие на туризма

4.1. Процес на разработване на Общинския план за развитие на туризма

В процеса на разработване на стратегическия документ са отчетени пряко всички документи на областно, регионално, национално и европейско ниво, имащи отношение към развитието на туристическия сектор:

– Стратегия на Европейския съюз за Дунавския регион:

Стратегията на ЕС за стимулиране развитието на Дунавския регион се състои от четири основни стълба: „Свързване на Дунавския регион“, „Опазване на околната среда в Дунавския регион“,

„Създаване на просперитет в Дунавския регион“ и „Укрепване на Дунавския регион“, разделени в 11 приоритетни области.

Пряко отношение към разработвания документ има Приоритетна област 3 „Насърчаване на културата, туризма и контактите между хората“ /съставен елемент на Първи основен

стълб/, която цели прилагане на общ и устойчив подход за подобряване и популяризиране на културното и природно наследство на региона. “Стратегия за устойчиво развитие на туризма в България 2014-2030г.”

Приоритет е отдаден на културния туризъм. Подчертава се необходимостта за създаване на диференциран туристически продукт, който да бъде разнообразен с анимации. Туризмът се определя като средство за откриване на нови работни места.

Насоките за развитие на културно-историческия туризъм са тясно свързани с един от трите основни приоритета на **Стратегия „Европа 2020”** – устойчив растеж чрез насърчаване на по-екологична и по-конкуrentоспособна икономика с по-ефективно използване на ресурсите.

Развитието на културно-историческия туризъм е важен фактор за повишаване на конкурентоспособността на целия сектор чрез устойчиво и балансирано усвояване на културния и природен ресурсен потенциал и повишаване на ефективността на регионалния туристически продукт.

В Стратегическия план за развитието на културния туризъм в България, изработен през 2009 г. под ръководството на проф. Пиетро Джовани Гуцо, се подчертава, че подкрепата за културно-историческия туризъм би имала мощен антикризисен ефект и би могла удачно да се съчетае с класическия курортен туризъм, повишавайки качеството на националния туристически продукт.

– Национална стратегия за регионално развитие на Република България за периода 2012-2022г.:

Стратегията изпълнява ролята на основен документ, който очертава стратегическата рамка на държавната политика в областта на регионалното развитие. Ключови моменти в стратегическия документ са постигането на балансирано и устойчиво развитие, преодоляването на териториалните различия, постигането на интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж.

Регионален план за развитие на Северозападен район от ниво 2 за периода 2014-2020 г.:

Регионалният план за развитие на Северозападния район от ниво 2 определя основните дългосрочни цели и приоритети за развитие на съответните области и общини, попадащи в териториалния обхват на района. В процеса на разработване на Общинския план за развитие на туризма в община Хайредин за 2014-2020 г., следва пряко да се отчетат заложените аспекти на развитието, които имат пряко отношение към туристическия сектор.

– Областна стратегия за развитие на област Враца 2014-2020 г.

В ролята на основен документ за развитие на областно ниво, Стратегията дефинира основни стратегически цели, приоритети, специфични цели, и мерки и дейности за тяхното изпълнение, които следва да намерят отражение на общинско ниво.

В процеса на разработване на Общинския план за развитие на туризма са отчетени основните препоръки, отправени в Областната стратегия, свързани с развитието на туристическия сектор.

– Общински план за развитие на община Хайредин 2014-2020 г.

В ролята на основен документ за развитие на общинско ниво, планът определя главните стратегически цели, приоритети, специфични цели, мерки и дейности за тяхното изпълнение, които ще се реализират на общинско ниво.

В процеса на разработване на Общинския план за развитие на туризма са отчетени основните препоръки, отправени в ОПР на община Хайредин, свързани с развитието на туристическия сектор.

При разработката на настоящата общинска програма за развитие на туризма в община Хайредин са използвани готови проучвания и др. документи (програми, стратегии и планове на местно, регионално и национално ниво); събиране на статистически данни и информация, свързани с културно – историческото наследство; проучване на резултати от осъществени проекти областта на туризма и културата.

Реализирани са следните дейности:

Дейност 1: Анализ на икономическото и социално състояние на Община Хайредин и разработване на приоритети и политики за развитие на туризма в общината през следващия програмен период 2014-2020 г.

- Проучвания, анкети, допитвания, оценка на извършеното към 2014г. в областта на туристическите дейности. Ще се осъществи до края на втория месец от началото на проекта.
- Анализ на икономическото и социално състояние на Община Хайредин. Тази дейност ще се застъпи с предходната в рамките на втория месец от действието на проекта и ще продължи до края на третия месец.
- Организиране на фокус група и работна среща за дискутиране на приоритетите и възможностите за развитие на туризма. Тази поддейност се очертава да бъде изпълнена в последните седмици на третия месец от началото на проекта.
- Разработване на приоритети и политики за развитие на туризма в общината през следващия програмен период 2014-2020г. Тази поддейност ще се застъпи като времетраене с Поддейност 3 в края на третия месец и ще продължи до края на четвъртия месец от началото на проекта

Дейност 2: Събраната информация от проучванията, допитванията и анализите беше обобщена и систематизирана. Разработи се програмния документ на база извършените работи по Дейност 1. В документа са разписани конкретните цели по поръчката свързани с тази дейност и са идентифицирани конкретни стратегически и задължителни нормативни документи, относими към разработването на плана, предмет на поръчката. Идентифицирани са принципите, които ще бъдат спазвани при разработване на плана.

Разработеният проект се публикува на сайта на общината за публично обсъждане. Всички препоръки и мнения са взети предвид и са напарвени съответно необходимите корекции.

Готовият програмен документ е внесен в Общински съвет Хайредин и след обсъждане и приет на редовно заседание.

4.2. Подходи за реализиране на Общинския план за развитие на туризма

Настоящият Общински план за туризма в община Хайредин за периода 2014-2020 г. предлага интегриран подход за развитието на туризма, подчинен на схемат по-долу:

Интегриран подход за развитие на туризма

Резултатите от проведения анализ, социално-икономически анализ и разпределението на ключовите фактори за развитие чрез метода на SWOT анализа, набирането на първична и вторична информация чрез анкетно проучване на общественото мнение и анализ на стратегическите документи от по-високи йерархични нива, очертават три основни приоритета:

- Създаване на “продаваем” туристически продукт чрез разработване на интегрирани туристически продукти и атракции

- Създаване на възможности за качествено обслужване на туристите чрез развитие на човешките ресурси
- Привличане на туристи чрез промоция на дестинацията.

Предложените приоритети и мерки са реалистични и биха могли да се реализират в рамките на периода за осъществяване на плана за туризма. Те са подбрани с цел да не създават излишни очаквания, на които да не може да бъде отговорено, макар и да представляват добри намерения предвид настоящото състояние и наличните ресурси в общините.

Финансирането за конкретните мерки може да бъде осигурено с наличните бюджетни ресурси благодарение на реализирани проекти от страна на потенциалните външни за региона инвеститори, както и чрез умелото и целенасоченото използване на финансиране по проекти, които могат да се реализират по Структурните фондове на ЕС и чрез Програмата за развитие на селските райони.

5. СТРАТЕГИЧЕСКА РАМКА РАЗВИТИЕ НА ТУРИЗМА В ОБЩИНА ХАЙРЕДИН за ПЕРИОДА 2014-2020 г. .

5.1 Визия и мисия на Общинския план за развитие на туризма

Визия на Общински план за развитие на туризма

Визията на Общинския план за развитие на туризма в община Хайредин, е община Хайредин да се превърне в разпознаваема туристическа дестинация, базирана на природните, историческите и културни дадености на общината, което да окаже положително влияние за растежа на местната икономика и социалното развитие, създаване на допълнителни работни места, привличането на туристи, увличане на приходите от туризъм и опазване на природните ресурси и културно-историческото наследство.

Мисията на общинския план за развитие на туризма е развитие на последователна и целенасочена политика базирана на партньорство между община, организацията за управление на туристическия район (ОУТР), неправителствените организации, частния сектори и обществото като цяло за развитието на туризма и утвърждаването на Хайредин като конкурентоспособна туристическа дестинация, създаваща нови работни места и възможности за икономически ръст, социални ползи и нарастване на приходите от туризма.

Мисия на Общинския план за развитие на туризма в община Хайредин

6. ОСНОВНА ЦЕЛ И ОБХВАТ

6.1. Основна цел на Общинския план за развитие на туризма

Основната цел е превръщане на община Хайредин в разпознаваема и конкурентоспособна туристическа дестинация чрез пълноценно използване на туристическите ресурси – природни, исторически и културни.

6.2. Подцели на Общинския план за развитие на туризма

Поради липсата на конкретни измерители за постигането на стратегическата цел е необходимо целеполагане, свързано с формулиране на взаимосвързани под цели, които косвено да доведат до изпълнението на стратегическата. Затова ще бъдат поставени под цели, постигането на които може да бъде измерено с определени индикатори. Изпълнението на всяка една от тях и съвкупността им са мерило за постигнатите резултати в утвърждаването на община Хайредин като атрактивна туристическа дестинация. Степента на изпълнение на всяка една под цел е свързана както със степента на постигане на останалите, така и с изпълнението на стратегическата цел.

Подцел 1:

Създаване на условия за устойчиво развитие на туризма и повишаване стандарта на живот на населението на общината.

Подцел 2:

Ефективно и природосъобразно използване на туристическите ресурси.

Подцел 3:

Създаване на нови работни места и повишаване квалификацията на заетите.

Подцел 4:

Икономическа стабилност и постигане на икономически и социални ползи за общината.

Подцел 1: Създаване на условия за устойчиво развитие на туризма и повишаване стандарта на живот на населението на общината.

Първата подцел включва изграждане на нова и реновиране на вече съществуващата инфраструктура, подобряване административното обслужване на населението, гостите и посетителите в общината, техническа модернизация и комуникационна политика в крак с модерните технологии чрез:

- Изграждане, ремонт и текуща поддръжка на местните пътища, свързващи туристическите забележителности на общината с транспортните центрове;

✚ Социализиране на антропогенните туристически ресурси и опазване на природните ресурси;

- ✚ Оптимизация на работата на информационните центрове на територията на общината и повишаване информираността за предлагания туристически продукт;
- ✚ Създаване на ясна концепция за туристически продукт (пакет от туристически услуги) и изготвяне на адекватна маркетингова комуникационна и дистрибуционна политика с цел популяризирането му.

Подцел 2: Ефективно и природосъобразно използване на туристическите ресурси.

Тази подцел е насочена към запазване на разумното използване на туристическите ресурси, съхранявайки уникалните природни дадености и биоразнообразието в региона, както и културно-историческото наследство на общината. Развитие на устойчив туризъм ще допринесе за икономическия напредък на общината, но трябва да се подхожда изключително внимателно към природните туристически ресурси, тъй като евентуалното им влошаване, би довело до отлив на туристи и влошаване на социално-икономическата ситуация. За постигането на тази цел е необходимо да бъдат предприети следните мерки:

- ✚ Създаване на система за контрол над използването на природните и антропогенните ресурси;
- ✚ Приемане на законодателни промени като по-високи глоби за замърсяване и нарушаване ограниченията в защитените територии, с цел респектиране на местното население и туристите;
- ✚ Развитие на разнообразен комплексен туристически продукт, съчетаващ различните видове туризъм: културен, еко - орнитоложки, маршрутно-познавателен, приключенки, селски, риболовен.

Подцел 3: Създаване на нови работни места и повишаване квалификацията на заетите в туризма с цел подобряване качеството на туристическите услуги.

Тази подцел на програмата предвижда създаване на условия за развитие на малкия и среден бизнес, създаване на нови работни места, привличане на трудови ресурси и повишаване квалификацията на заетите в бранша посредством:

- ✚ Данъчни и административни облекчения за стартиране на нов бизнес в сферата на туризма;
- ✚ Ускоряване процеса на категоризация на обектите за настаняване, хранене и развлечения;
- ✚ Организиране на обществени обсъждания по теми свързани с туризма;

- ✚ Организиране на обучения, курсове и семинари за увеличаване квалификацията на заетите;
- ✚ Организиране на широки обществени обсъждания с бизнеса в бранша с цел повишаване качеството на продукта;
- ✚ Координирани проекти с други общини, неправителствени организации, браншови организации с цел подобряване качеството на продукта и неговата конкурентоспособност.

Подцел 4: Икономическа стабилност и постигане на икономически и социални ползи за общината.

Тази подцел е насочена към комплексно развитие на общината, подобряване имиджа на дестинацията и благосъстоянието на населението чрез:

- ✚ Популяризиране на дестинацията и туристическия продукт;
- ✚ Увеличаването на приходите от туризъм;
- ✚ Повишаване доходите и качеството на живот на местното население;
- ✚ Популяризирането на общината, с цел привличане на чужди инвестиции.

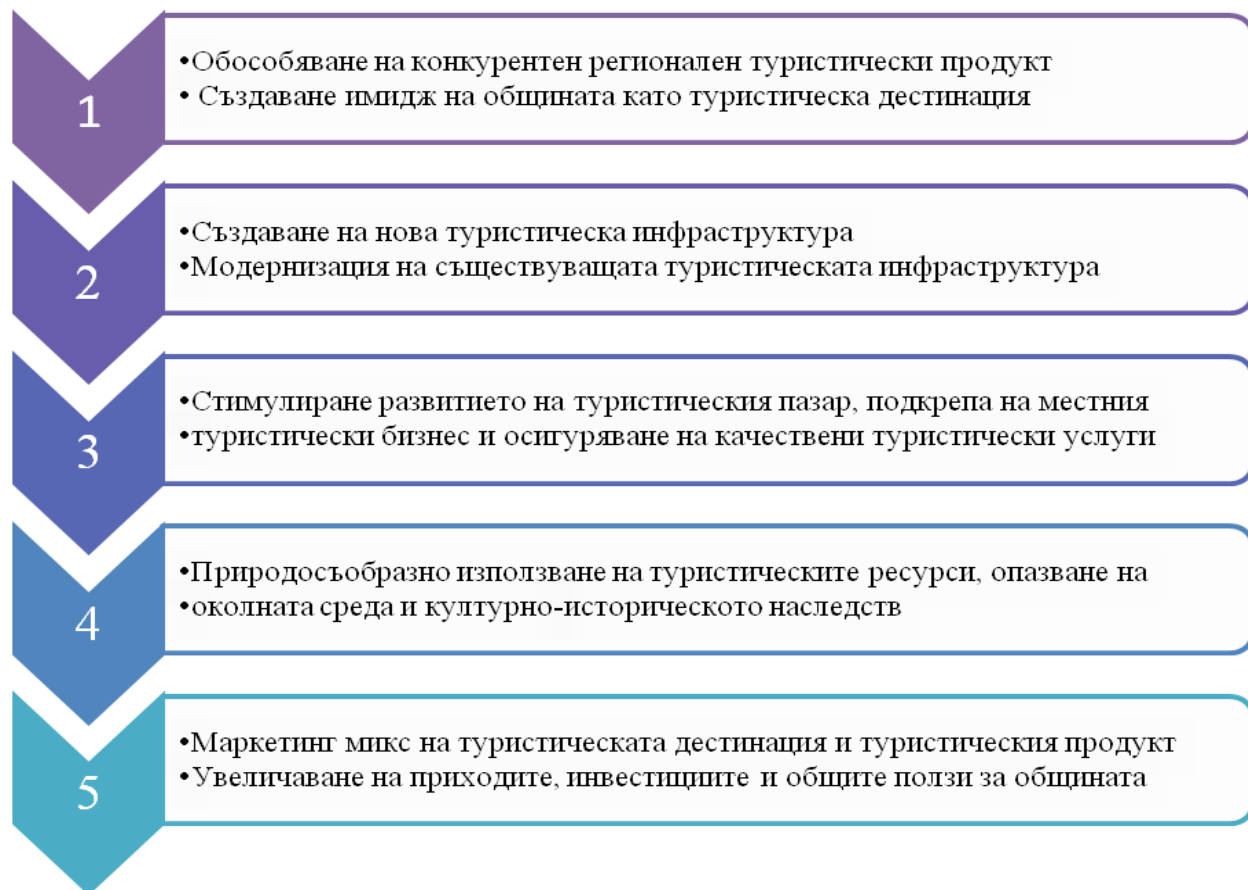
Така формулирани подцелите въвеждат конкретни параметри във визията за развитие, като тяхното постигане ще бъде обвързано с правилно определяне на приоритетите, идентификация на съответстващи на целите и приоритетите мерки, разработване на конкретни дейности и проекти. Постигането на заложените цели се основава на правилно определяне на приоритетите за развитие на общината. Определянето на приоритетите е динамичен процес, който зависи от степента на изпълнение на заложените мерки, както и от външни фактори. Това може да стане причина за промяна на приоритетите при определени условия. Процесът на тяхното определяне и актуализиране е задължение на общината, като за целта е препоръчително успоредно с мониторинга по изпълнение на Общинския план за развитие на туризма в община Хайредин за периода 2014-2020 година, да се извърши и средносрочен преглед на документа с цел неговото адаптиране към актуалните условия.

Дългосрочна цел на Общинския план за развитие на туризма в община Хайредин е създаването на условия за живот, които да превърнат общината в предпочитано място за живот и реализация. Общината има визия и е очертала ясна картина на очакваното бъдеще. Това предполага огромни усилия за мобилизиране на всички налични ресурси и привличане на допълнителни такива. Необходима е голяма последователност в действията и следване на заложените цели и приоритети, както и стимулиране на заинтересованите страни.

6.3. Приоритети на община Хайредин за развитие на туризма за периода 2014-2020

Приоритетите за развитие на Община Хайредин в настоящия документ произтичат от Визията за развитие и поставените цели на стратегическия документ. Те определят посоката на развитие и рамката на инвестиционни усилия от страна на общината. При условията на бюджетни рестрикции е особено важно да се намери оптимална форма за съчетаване на нуждите на общината, с наличния финансов ресурс – вътрешен и външен, спрямо постигане на поставените дългосрочни цели. Приоритетите съчетават местния потенциал с целите и насоките за развитие на регионално, национално и европейско ниво.

ОСНОВНИ ПРИОРИТЕТИ:

Туристическата инфраструктура включва средства за подслон, места за настаняване, заведения за хранене и развлечения, туристически маршрути и екопътеки. Очевидна е значимостта на туристическата инфраструктура като фактор за

развитието на устойчив туризъм, затова тя е един от водещите приоритети.

Като приоритет на настоящия документ е посочено стимулиране развитието на туристическия пазар, както и подпомагане на местния бизнес с цел осигуряване на по-качествени туристически услуги.

Община Хайредин следва да разработи адекватна концепция за създаването на комплексен местен туристически продукт, който да оползотвори богатото разнообразие на природни и антропогенни туристически ресурси, което има в района.

Дори с ясна визия за бъдещото си развитие в краткосрочен и дългосрочен план и наличие на добре изразена концепция за туристически продукт, ако Община Хайредин не проведе взаимосвързани, последователни действия, за да информира обществеността за този свой продукт и да повлияе на нагласата на евентуалните му потребители, едва ли ще съумее да изпълни своите цели и така да постигне визията си.

Именно тук влиза в действие приоритетът за изготвяне на адекватна **маркетингова стратегия или т.нар. „маркетинг-микс“**. Маркетинг-миксът представлява съвкупност от маркетинг елементи, които определят маркетинговата стратегия.

Елементите са:

- **Продукт** (туристически продукт, пакет от предлагани разнообразни услуги);
- **Цена** (Ценова политика, която цели оптимална стойност изплащане себестойността на продукта, но и запазване неговата конкурентноспособност);
- **Дистрибуция** (канални за разпространение и позициониране на туристическия продукт – реклама, мърчандайзинг и т.н.);
- **Промоция** (действия, свързани с популяризирането на продукта, така че да се изтъкнат неговите предимства и клиентът да бъде привлечен да го купи).

6.4. Специфични цели и мерки на община Хйредин за развитие на туризма за периода 2014-2020

Приоритет 1 на Общинския план за развитие на туризма в община Хйредин 2014-2020г.:

Мерки за постигане на специфична цел 1 към Приоритет 1:

- Проучване и адаптация на археологическите находки с добра **възможност за експонация и социализация** и включването им в база данни;
- Поставяне на информационни табели до природните забележителности и обектите на културно-историческото наследство;
- Избор на колектив от специалисти, които да създадат имиджова стратегия

на туристическата дестинация;

- ✚ Създаване на имидж и бранд на туристическата дестинация;
- ✚ Изработване на лого на туристическата дестинация и избор на рекламен слоган;
- ✚ Проучване и съхранение на местни традиции, обичаи и занаяти, които да бъдат включени в културния календар на общината и съпътстващите туристически пакети.

Специфична цел 2: Обособяване на туристически продукт.

Мерки за постигане на специфична цел 2 към Приоритет 1:

- ✚ Анализ на туристическите ресурси в района;
- ✚ Анализ на туристическото предлагане;
- ✚ Анализ на туристическото търсене (проучвания);
- ✚ Определяне на потенциалните пазарни сегменти;
- ✚ Избор на целеви пазари (сегменти);
- ✚ Изследване на възприятията на сегментите (тези, посетили дестинацията, и тези които никога не са я посещавали);
- ✚ Избор на туристически продукт за ядро на развитие на туризма като цяло;
- ✚ Ценова политика на туристическия продукт и измерване на неговата конкурентноспособност;
- ✚ Развитие на сателитни (допълнителни) форми на туризъм (приключенки, риболовен, еко- орнитоложки и други);

Приоритет 2 на Общински план за развитие на туризма в община Хайредин 2014-2020г.:

Специфична цел 1: Рехабилитация на пътната инфраструктура.

Мерки за постигане на специфична цел 1 към Приоритет 2:

- ✚ Гласуване на нов устройствен план на община Хайредин (в процес на одобрение от МИП);
- ✚ Определяне на приоритетни за общината инфраструктурни зони и обекти;
- ✚ Участие във фондове и проекти за развитие;
- ✚ Изграждане на туристическа инфраструктура;

- ✚ Организация за поддръжката на пътната инфраструктура;
- ✚ Благоустрояване на улична мрежа, тротоари, пътни банкети и т.н.

Специфична цел 2: Туристическа материална база

Мерки за постигане на специфична цел 2 към Приоритет 3:

- ✚ Изграждане на средства за подслон, с по-голям капацитет и по-висока категория;
- ✚ Откриване на зала за експониране на археологическо и етнографско наследство в село Хайредин;
- ✚ Стимулиране на подобренията в материалната база от страна на местния туристически бизнес с административни и данъчни облекчения;
- ✚ Строг контрол на състоянието на туристическите обекти (средства за настаняване и подслон, заведения за хранене и развлечения);
- ✚ По-високи изисквания и контрол при категоризацията на туристически обекти;
- ✚ Изграждане на зони за деца: възжена градина за забавление на деца, детски кътове;
- ✚ Изграждане на зони за забавление (изграждане на увеселителен парк, сцена на открито, на която да се организират фолклорни събития и вечерни програми, лятно кино, други атракции);
- ✚ Реставрация и социализация на значими археологически обекти;
- ✚ Осигуряване на редовен директен превоз до природни забележителности, спортни съоръжения и обекти на културния туризъм в съседни общини;
- ✚ Подобряване състоянието на културно-историческите паметници и достъпа до тях;
- ✚ Заведения с организирани програми, лятни кино и сцена на открито за местни фолклорни събития и изяви;
- ✚ Организиране на различни събития с регионално, национално и международно значение като велотурове, преходи, офроуд състезания, стрелба с лък, конни състезания, бране на билки, културни фестивали, събор на рибарите, състезания по риболов, каяк, гребане и т.н

Приоритет 3 на Общинския план за развитие на туризма в община Хайредин 2014-2020г.:

Специфична цел 1: Подобряване условията за развитие на туризъм.

Мерки за постигане на специфична цел 1 към Приоритет 3:

- ✚ Популяризиране на общината като привлекателна туристическа дестинация;
- ✚ Институционална подкрепа на туристическия бизнес;
- ✚ Създаване на информационна база данни на туристическите ресурси и обекти на територията на общината;
- ✚ Изграждане на нови еко-пътеки и маршрути;
- ✚ Покани към големи туроператори и общинска управа от други утвърдени дестинации с цел обмяна на опит;
- ✚ Подкрепа на предприемачеството, частния бизнес и чуждите инвестиции за реализация на дейности и инвестиции, подобряващи облика на населените места и привличане на туристи;
- ✚ Организиране на обучения и обсъждания с местни хотелиери и ресторантьори.

Специфична цел 2: Привличане на инвестиции.

Мерки за постигане на специфична цел 2 към Приоритет 3:

- ✚ Подобряване информираността за туристическите ресурси на общината;
- ✚ Подобряване привлекателността на дестинацията;
- ✚ Повишаване жизнения стандарт на населението;
- ✚ Намаляване на безработицата;
- ✚ Минимизиране риска от загуба на инвестиции;
- ✚ Организиране на инфотурове;
- ✚ Участие на общината на регионални, национални и международни мероприятия;
- ✚ Организиране на семинари, конгреси;
- ✚ Административни и данъчни облекчения за инвеститорите;
- ✚ По-строг контрол вътху събираемостта на туристически данъци и такси.

Специфична цел 3: Подобряване на социалната инфраструктура, свързана пряко с туризма.

Мерки за постигане на специфична цел 3 към Приоритет 3:

- ✚ Поддържане на парковете, градините и обществените сгради в приветлив вид;
- ✚ Озеленяване и поставяне на пейки, осветителни тела, кошчета за отпадъци;

Специфична цел 4: Повишаване качеството на предлаганите услуги

Мерки за постигане на специфична цел 4 към Приоритет 3:

- ✚ Контрол над дейността на лицата, заети в сферата на туризма;
- ✚ Организиране на обучения, преквалификационни курсове и инструктажи на заетите в туризма;
- ✚ Организиране на обществени обсъждания и срещи с туристическия бизнес;
- ✚ Обучение и професионална реализация в сферата на туризма.

Приоритет 4 на Общински план за развитие на туризма в община Хайредин 2014-2020г.:

Специфична цел 1: Подобряване ефективността на използваните ресурси.

Мерки за постигане на специфична цел 1 към Приоритет 4:

- ✚ Ограничаване на достъпа на автомобили на частни лица;
- ✚ Природосъобразно използване на туристическите ресурси, опазване на околната среда и културно-историческото наследство;
- ✚ Контролиране на дърводобив, незаконна сеч;
- ✚ Използване на възобновяеми енергийни източници за отопление, осветление и т.н.;
- ✚ Изграждане на еко-комплекси.

Специфична цел 2: Опазване на околната среда.

Мерки за постигане на специфична цел 2 към Приоритет 4:

- ✚ Контрол върху влиянието на местното население и посетителите (туристите) на територията на общината;

- ✚ Създаване на еко-транспорт между населените места и природните ресурси;
- ✚ Управление на отпадъците (разделно сметосъбиране и изграждане на депо);
- ✚ Създаване на паркова еко (паркова) полиция / патрулиращи екипи от доброволци;
- ✚ Организиране на регулярни почиствания и възстановяване на замърсени територии, нерегламентирани сметища;
- ✚ Монтирането на информационни табели разясняващи риска от замърсяване и призив към опазване на природното и културното богатство;
- ✚ Създаване на гореща телефонна линия, на която граждани да съобщават за замърсени територии и райони, и да информират за нарушители на реда.

Специфична цел 3: Повишаване на енергийната ефективност.

Мерки за постигане на специфична цел 3 към Приоритет 4:

- ✚ Подмяна на уличното осветление с енергоспестяващо;
- ✚ Саниране на обществени сгради;
- ✚ Проучване за алтернативни източници на енергия като соларни панели, ВЕЦ.

Приоритет 5 на Стратегия за развитие на туризма в община Доспат 2014-2020г.:

Специфична цел 1: Маркетинг микс популяризиране на туристическата дестинация и туристическия продукт.

Мерки за постигане на специфична цел 1 към Приоритет 5:

- ✚ Продуктово позициониране, промотиране;
- ✚ Организиране на широка рекламна кампания, чрез разработване на рекламни материали и тяхното публикуване или излъчването им по националните медии - с цел популяризиране на местните атракции;
- ✚ Изработването на атрактивни рекламни материали за природните и културните забележителности, намиращи на територията на общината;

- ✚ Организиране на журналистически тур с цел обхождането на най- атрактивните места и обекти и снабдяването им с рекламни материали;
- ✚ Провеждане на туристически обход съвместно с туроператорите за запознаване с местните условия, предлаганите услуги и съществуващите атракции (т.нар. инфо-турове);
- ✚ Проучване на потенциалните потребители на туристическите услуги и провеждане на активна рекламна кампания в медиите и Интернет с цел тяхното привличане;
- ✚ Изработване на CD-та, реклами и брошури и изпращането им до различните чуждестранни посолства в България, други европейски общини, търговски и международни сдружения;
- ✚ Туристическият информационен център, съвместно с общината да инициира създаването на Туристически клъстер /обединение на различни субекти с общ интерес за развитие на туризма/;
- ✚ Организиране на обучителни курсове, семинари, конференции и конкурси за подобряване на квалификационните знания, умения и информираност на местното население;
- ✚ Създаване на Интернет страница на туристическия информационен център, която да се обновява;
- ✚ Изготвяне на презентация на дестинацията и продукта и разпространението ѝ до големите туроператори в цял свят;
- ✚ Изготвяне на календар със събития в сферата на туризма и планиране на участия в туристически борси в страната и чужбина;
- ✚ Организиране на „зелени училища“;
- ✚ Съвместни действия със съседни общини и областни градове от България и Румъния.

Специфична цел 2: Увеличаване на приходите и общите ползи за общината.

Мерки за постигане на специфична цел 2 към Приоритет 5:

- ✚ Изготвяне на карти с обозначени туристически (природни и антропогенни) обекти;

 Подкрепа на селскостопанските производители, занимаващи се развитието на устойчиво селско стопанство, незамърсяващо околната среда, произвеждащи био продукция, която да се ползва в ресторантьорството.

7. Оценка на мерките за развитие на туризма в община Хайредин

Оценката на предложените мерки за развитие на туристическия сектор в община Хайредин за периода 2014-2020 г., е основен структурен елемент на настоящия стратегически документ. Посредством тази оценка ще се определи очакваното въздействие на всяка от дефинираните мерки и ще се изясни техния конкретен очакван принос към формулираните цели за развитие на туризма.

Ключов момент тук се явява оценката на реализуемостта на мерките за развитие, която следва да се осъществи на база прогнозните разходи за тяхната реализация, както и изясняване на възможностите за финансиране на всяка от предложените мерки.

Предвид разнопосочния характер на мерките в петте приоритетни направления, считаме че времевият хоризонт за тяхната реализация, следва ясно да се разграничи, както следва:

- Краткосрочен план: в рамките на три година след приемането на ОПРТ /до края на 2016/;

– Средносрочен план: в рамките на 6 години след приемането на ОПРТ /до края на 2020/.

8. Примерни дейности за реализация на мерките за развитие на различни видове туризъм в община Хайредин

8.1. Културно-исторически и културно-събитийен туризъм

- ✓ Инвентаризиране и картотекиране на туристическите ресурси, атракции и обекти на община Хайредин;
- ✓ Картографиране и оценка на обектите за културен туризъм с прилагане на критериите за оценка - степен на адаптираност за туристически посещения, подкрепа от местните общности и др.;
- ✓ Оборудване на обектите на културния туризъм със съвременни интерактивни съоръжения;
- ✓ Реализиране на дейности по опазване, консервация и интерпретация на културното наследство, чрез предоставяне на по-голяма част от туристическите такси и таксите от места и събития за пряко финансиране на тези дейности;

- ✓ Включване на местните събития и фестивали в културните календари на местно, регионално и национално ниво;
- ✓ Включване на туристическите обекти в община Харедин в трансграничните маршрути „Културни маршрути по Дунава”, „По пътя на римските императори” и др.;
- ✓ Съвместно със сътрудниците на Историческия музей - гр. Враца да се предложи провеждане на иновативно културно събитие, тематично свързано с археологическите обекти на територията на общината;
- ✓ Организиране на местни и регионални музикални фестивали;
- ✓ Включване на община Хайредин в културния календар на Министерството на културата и в мрежата на националните фестивални и събитийни прояви;
- ✓ Кандидатстване от страна на общината по линия на международни програми и проекти на местни и регионални фестивали с висок потенциал;
- ✓ Провеждане на повече спортни турнири, първенства от Национално и международно значение в община Хайредин;
- ✓ Подготвяне на календари от планирани, редовни културни събития на местно ниво и тяхното включване в маркетинговите и туристическите информационни материали;
- ✓ Планиране и реализиране на обучителна програма за управление на събитията с използване на добри международни практики и трансграничните партньори.

8.2. Екотуризъм

Екотуризмът е направление в индустрията натуразма, което е заинтересовано да запази своя главен ресурс – естествената природна среда. Когато в процеса е въввлечено и местното население, то също се мотивира да използва тези ресурси, а това става като ги стопанисва старателно вместо да ги унищожава. На фона на добрите практики екологичния туризъм се нуждае от категорична подкрепа не само национално, но и на областно и общинско ниво изразено в съответните управленски документи (стратегии, планове).

В община Хайредин съществуват всички условия за развитие на Орнитоложки туризъм.

- ✓ Реализиране на дейности, насочени към организиране на екопътека в района на Златята /33 по НАТУРА 2000/;
- ✓ Организиране на фототурове за наблюдаване на птици в обозначени за целта места;

- ✓ Включване на общината в общи туристически продукти/маршрути с румънски общини и общности, организиране на образователни програми за деца и ученици;
- ✓ Създаване на електронен каталог с цифрови карти, снимки, видеоклипове и друга визуална информация за екотуристическите обекти и маршрути;
- ✓ Реализиране на разпознаваема система от обозначения за атракциите с надписи на чужди езици. Включването на символите в туристическите рекламни материали, карти и пътеводители, ще улесни разработването на екотуристическите маршрути и ще повиши осведомеността за продуктите

8.3. Приключенски туризъм

- ✓ Организиране на лагеруване на открито;
- ✓ Изграждане на заслани за практикуване на планински трекинг и разработване на програми за оцеляване сред природата (за ученици и студенти, както и за чужденци);
- ✓ Изграждане на „въжени градини“ – парк за приключения за малки и големи.

8.4. Риболовен туризъм

Риболовният туризъм е опит за хармонично съжителство между рибарите и природната среда чрез създаването и опазването на природни, исторически, културни и традиционни ценности на региона. Човешка потребност е да се докоснеш до природата и да изживееш един ден в лодка на риболовци.

Дейности:

- ✓ Организиране на екскурзии с професионални лодки по крайбрежието;
- ✓ Нощем на борда;
- ✓ Участие в риболовните дейности;
- ✓ Представяне на най-типичните и традиционни методи за риболов и инструменти;
- ✓ Осигуряване на храна на борда на лодката или на сушата;
- ✓ Демонстрация на подготовката .Метод на традиционните рецепти с риба и морски;
- ✓ Специализиране и паспортизиране на ловните и риболовните стопанства за нуждите на туризма;
- ✓ Развитие на концесионни практики с цел осигуряване на по-добри условия за отглеждане на повече и по-разнообразни видове риба;
- ✓ Провеждане на рекламно-информационна кампания и други инициативи в специализирани издания за популяризиране на възможностите за риболов в община Хайредин.

8.5. Потенциални допълнителни туристически услуги

Ресурсната осигуреност на община Хайредин предлага възможност за голям брой туристически услуги като допълнителни към основния пакет:

- ✓ Възможност за развитие на риболова чрез изграждане на тематични рибни ресторанти и др. атракции, с които ще се създадат условия за устойчиво развитие на региона;
- ✓ Възможност за изграждане на приключенски парк „Въжени градини”, подходящ за практикуване на скално катерене и акробатика (за деца и възрастни);
- ✓ Възможност за изграждане на конна база и развитие на конен туризъм с предлагането на почасова езда, целодневни преходи и многодневни преходи с лагеруване;
- ✓ Възможност за разходка с интерпретация и анимация до древните останки, светилища, римските мостове и други антропогенни забележителности;
- ✓ Възможност за практикуване на селски бит (сечене на дърва, доене на крава, косене на трева);
- ✓ Възможност за посещение на фолклорни вечери, възстановки на местни обичаи и др.;
- ✓ Възможност за дегустация на местни продукти като: сирене и кашкавал – в частни мандри, дегустация на вина, сокове, компоти, сладка, бърканица, чайове и други;
- ✓ Възможност за изграждане на Търговска улица, която пресъздава занаятчийски пазар, на който да се експонират и продават продукти и творби на местните занаятчии – цървули, пуловери, сладка, ракии, глинени съдове и т.н.
- ✓ Възможност за организиране на ежегоден кулинарен празник с фолклорна програма;
- ✓ Възможност за контакт с големи туроператори и организиране на инфотурове с цел запознаване с ресурсите на дестинацията и предлагания туристически продукт, както и предложения за тийм билдинги, конгреси, обучения, семинари и т.н.

От посочените по-горе данни е видно, че равнището на туризма ще даде възможност за диверсифициране на предлагания в момента продукт, което ще доведе до увеличаване на туристопотока и по-пълна заетост на наличната леглова база и създаване на туристически пакети с по-висока добавена стойност.

9. ПЛАН НА ДЕЙСТВИЕ

9.1 ДЕЙНОСТИ НА ПЛАНА НА ДЕЙСТВИЕ

Дейност 1 – *Въвеждане на пакет от мерки за стимулиране развитието на туристическите дейности на територията на община Хайредин.*

Мярка 1- Специален подход към новооткриващите се места за настаняване. Създаване на законова рамка за насърчаване на местната инициатива за откриване на нови места за настаняване.

Мярка 2- Въвеждане на механизъм за осъществяване на публично - частни партньорства. Идеята е да се използва потенциала на неправителствените организации, които да бъдат използвани като генератор на идеи за осъществяване на подпомагачи туризма дейности.

Мярка 3 - Обособяване на туристически обекти с цел увеличаване на добавената стойност в приходите от туристически дейности на територията на община Хайредин. Това може да стане чрез предлагане на по-широка гама от туристически услуги –хранене, анимация, атракции.

Важен момент на мярката е обособяване на пристан на река Огоста като туристически обект – съз даване на възможности за изхранване на туристите, риболов, участие в приготвянето на храната.

Мярка 4 – Разкриване за посещение на нови културно-исторически обекти след реставрация и експонация и обособяване на достъп до тях.

Мярката е свързана основно с привличане на туристите на територията на община Хайредин.

Мярка 5 - Развитие на съпътстващи туристически дейности.

Мярката е пряко свързана с Мярка 2 и е нейно продължение. Целта отново е задържане на туристите за по-дълго време.

Дейност 2 - Разработване на система от дейности, подпомагачи развитието на туризма на територията на общината.

Мярка 1 - Създаване на екип от служители на общината, отговорни за изпълнението на ОПРТ. Със заповед на кмета на община Хайредин да бъдат определени служители, които да изпълняват работата по координиране на дейностите в плана за туризъм, следене на срокове и индикатори. Да бъдат ясно разписани задачите и отговорностите на всеки от тези служители.

Мярка 2 – Създаване на предпоставки за диалог между заинтересованите страни. Периодично /препоръчително е поне веднъж на два месеца/ заинтересованите страни да провеждат срещи, в които да бъдат обсъждани идеи и мерки, способстващи за развитието на туризма. На срещите да бъде докладван напредъка по дейностите и определяне на задачи за изпълнение.

Мярка 3 - Стимулиране на инициативи на действащите в региона организации от неправителствения сектор за включването им в туристическите дейности.

Мярка 4 - Затваряне на цикъла при създаване, дистрибуция, промоция и продажби на туристически продукти и услуги. Най - важният елемент от мярката е откриване/създаване на туроператор, който да бъде „специалист” за региона. Необходимо е да бъде създадена система, при която туроператора да бъде логистично подпомаган от общинската власт и НПО.

Дейност 3 - Диверсифициране на туристическия продукт на територията на община Хайредин.

Мярка 1 – Социализация на поне два обекта за културен туризъм и позиционирането им в основен туристически пакет.

Мярка 2 – Лансиране на нов продукт - еко и приключенски туризъм. Пълноценно използване на ресурсите за превръщането им в обособен продукт.

Мярка 3 – Създаване на интегриран туристически продукт на територията на община Хайредин. Постепенно продуктите от различните тематични направления да бъдат обединени в общ продукт, който да бъде представен на пазара.

Мярка 4 – Лансиране на разнообразни туристически пакети. На пазара следва да бъдат предложени различни варианти на туристически пакети, които включват основни и допълнителни услуги.

Дейност 4 - Създаване на бранд на продукта/ изработване на бранд стратегия.

Мярка 1 - Оценка на дестинацията, сегментационен анализ, SWOT анализ, определяне на ключови участници, оценка на потребителските нагласи, анализ на конкурентните дестинации.

Мярка 2 - Интегриране на бранда в системата от маркетингови комуникации, съживяване на бранда с активното участие на основните заинтересовани страни, създаване на ценностите на бранда.

Мярка 3 - Създаване на лого /дизайн/ на бранда.

Изпълнението на мярката следва да бъде възложено на външен изпълнител чрез провеждане на обществена поръчка.

Дейност 5 – Промоционални дейности.

Мярка 1 - Посещения на журналисти.

Организиране на Инфо турове за пишещи журналисти и телевизионни екипи следва да се организират ежегодно, като подходящ период за провеждането им е април - май. През първите две години следва да се поканят журналисти от България. През третата и четвърта година такива групи да се организират от Румъния и други страни (Русия, Сърбия, ЕС). През последните години да бъдат поканени най - активните журналисти които са публикували най-много материали.

Мярка 2 - Експедиентски пътувания /Study Tours/. Както и при инфо туровете за журналисти, да бъдат канени и представители на туроператорите. Удачен период за гостуването им е м. септември. През 2016 г. такъв тур да бъде организиран за български туроператори, през 2017 г. за румънски, през 2018 г. за другите страни от целевите пазари, а през 2019 г. отново за български.

Мярка 3 - Презентации. Ежегодно да бъдат провеждани презентации на туристическия продукт на Хайредин и новостите в предлагането. За оптимизиране на разходите, това да става в рамките на участието на представители на общината на туристически изложения или други събития.

Мярка 4 - Събития. Ежегодно участие на събития, свързани с представяне на туризма и културата. В периода е необходимо да се работи активно в привличането на зелени училища.

Мярка 5 - Печатна реклама. Публикуване на рекламни карета в комбинация със статия /в печатни издания/. Началото на тази кампания ще бъде през 2016 г. Визията на рекламните

карета, както и слоганът ще бъдат определени от създадената вече бранд стратегия. През първите две години следва да се публикуват рекламни карета в България. През следващите години такива да бъдат публикувани и в Румъния и другите страни от целевите пазари.

Мярка 6 - Външна реклама. Както и при печатната реклама ви зията и посланието ще бъдат следствие от бранд стратегията. Началото, периодът и пазарите, на които ще се осъществява съвпадат с тези на печатната кампания

Мярка 7 - Онлайн реклама. Поради скоростта, с която се развиват информационните технологии е несериозно да се определят дейности за период по-дълъг от една година. Затова е необходимо тази дейност да се прецени всяка година за следващата. Мярката започва със създаване на туристически сайт на Хайрадин, който да дава подробна практическа информация на потенциалните туристи. Успоредно с него да бъдат разработени Фейсбук и Туитър профили. След създаването на сайта да бъдат проведени т.нар. SEO - дейности за управление на сайта, свързани с подобряване на видимостта му и вкарването му на челни позиции в интернет търсачките. Следващият ход, който да бъде предприет е създаване на приложения за информационни устройства.

Мярка 8 - Изработване на печатни рекламни материали. Създадената бранд стратегия ще определи насоките, в които да бъдат подготвени рекламните брошури. Препоръчително е те да са моноезични. Основните езици – български, английски, руски и румънски трябва задължително да бъдат включени.

Мярка 9 - Мултимедийни продукти. В рамките на периода на стратегията да бъдат изработени рекламни филми за Хайредин.

Мярка 10 - Участие на туристически изложения в страната и чужбина. Участията следва да бъдат обвързани с целевите пазари.

Мярка 11 - Сувенири.

Важното при сувенирите е те да бъдат ползвани от притежателите си максимално дълго. Ето защо при производството им е много важно да се подберат качествени като вид и изработка сувенири.

9.2. Времени график на плана на действие

Мярка	Период на реализация
Дейност 1 - Въвеждане на пакет от мерки за стимулиране развитието на туристическите дейности на територията на община Хайредин	
Мярка 1. Специален подход към новооткриващите се места за настаняване	До м. 07.2015 г.
Мярка 2. Въвеждане на механизъм за осъществяване на публично - частни партньорства	До м.10.2015 г.
Мярка 3. Обособяване на туристически обекти с цел	До м.03.2016 г.

увеличаване на добавената стойност в приходите от туристически дейности на територията на община Хайредин	
Мярка 4. Разкриване за посещение на нови културно-исторически обекти след реставрация и експонация и обособяване на достъп до тях	До м. 01.2017 г.
Мярка 5. Развитие на съпътстващи туристически дейности	До м.03.2017 г.
Дейност 2 - Разработване на система от дейности, подпомагащи развитието на туризма на територията на общината	
Мярка 1. Създаване на екип от служители на общината, отговорни за изпълнението на ОПРТ	До м.06.2015 г.
Мярка 2. Създаване на предпоставки за диалог между заинтересованите страни	От м. 06.2015 г. - до края на периода на ОПРТ
Мярка 3. Стимулиране на инициативи на действащите в региона организации от неправителствения сектор за включването им в туристическите дейности	От м. 09.2015 г. - 03.2016 г.
Мярка 4. Затваряне на цикъла при създаване, дистрибуция, промоция и продажби на туристически продукти и услуги	М. 06.2015 - м.05.2016 г.
Дейност 3 - Диверсифициране на туристическия продукт на територията на община Хайредин	
Мярка 1. Социализация на поне два обекта за културен туризъм и позиционирането им в основен туристически пакет	<u>М. 09.2015 г. - м. 09.2019 г.</u>
Мярка 2. Лансиране на нов продукт - еко и приключенски туризъм	<u>М. 05.2016 г. - м. 12.2018 г.</u>
Мярка 3. Създаване на интегриран туристически продукт на територията на община Хайредин	<u>М.10.2019 г. - м.05.2020 г.</u>
Мярка 4. Лансиране на разнообразни туристически пакети	<u>М. 02.2016 г. - м. 06.2020 г.</u>
Дейност 4 - Създаване на бранд на продукта/ изработване на бранд стратегия	
Мярка 1. Оценка на дестинацията, сегментационен анализ, SWOT анализ, определяне на ключови участници, оценка на потребителските нагласи, анализ на конкурентните дестинации	<u>М.07.2015 г. - м. 07.2016 г.</u>
Мярка 2. Интегриране на бранда в системата от маркетингови комуникации, съживяване на бранда с активното участие на основните заинтересовани страни, създаване на ценностите на бранда	<u>М.09.2016 г. - м. 09.2017 г.</u>
Мярка 3. Създаване на лого /дизайн/ на бранда	<u>М.09.2017 г. - м. 12.2017 г.</u>
Дейност 5 – Промоционални дейности	
Мярка 1. Посещения на журналисти	<u>М. 04.2016 г. - м.04.2020 г.</u>
Мярка 2. Експедиентски пътувания /Study Tours/	<u>М. 09.2016 г. - м.09.2020 г.</u>
Мярка 3. Презентации	<u>06.2015 г. - м.10.2020 г.</u>

Мярка 4. Събития	09.2015 г. - м.12.2020 г.
Мярка 5 Печатна реклама	06.2015 г. - м.12.2020 г.
Мярка 6. Външна реклама	10.2015 г. - м.12.2020 г.
Мярка 7. Онлайн реклама	12.2015 г. - м.12.2020 г.
Мярка 8. Изработване на печатни рекламни материали	11.2015 г. - м.12.2020 г.
Мярка 9. Мултимедийни продукти	
Мярка10. Участие на туристически изложения в страната и чужбина	06.2015 г. - м.12.2020 г.
Мярка 11. Сувенири	06.2015 г. - м.12.2020 г.

9.3. И изпълнение на плана за действие

Стратегията и плана за действие предвижда основната част от изпълнението да се извършва от Общинската администрация на Хайредин. Въпреки, че през периода следва да бъде създадена Организацията за управление на туристическия район, както е регламентирано в Закона за туризма, общината следва да бъде активната страна в процеса на провеждане на обществени поръчки, одобрение на бренд стратегията и финансирането. Контрола и мониторинга са дейности, които следва да са напълно прозрачни и консултирани с представителите на бизнеса.

9.4. Рискове, които трябва да се отчитат при изпълнението на плана за развитие на туризма

Общ преглед на процеса по управление на риска при изпълнение на ОПРТ на Община Хайредин

1. Дефиниции - Риск. Управление на риска.

„Управлението на риска включва идентифициране, оценяване и контролиране на потенциални събития или ситуации, които могат да повлияят негативно върху постигане целите на организацията, и е предназначено да даде разумна увереност, че целите ще бъдат постигнати.” Дефиницията е доразвита в Методическите насоки по елементите на финансовото управление и контрол: „Управление на риска е процесът по идентифициране, оценяване и мониторинг на рисковете, които могат да повлияят върху постигане на целите на организацията и въвеждането на необходимите контролни дейности, с цел ограничаване на рисковете до едно приемливо равнище.”

Управлението на риска при изпълнение на ОПРТ в община Хайредин следва да се разглежда като динамичен процес, йто следва да осигурява информация, разбиране и класифициране на потенциалните заплахы, действия или събития, които могат положително или отрицателно да повлияят на възможността и способностите на Общината да постигне своите мисия и цели, както и навременното предприемане на подходящи действия за управление, наблюдение, докладване и контрол. Рискът, който организацията (Общината) е готова да поеме, за да осъществи стратегическите и оперативните си цели се определя като Риск апетит. Той се определя от Комитета по

управление на риска, създаден в рамките на Общината. Нивото на риск апетита, определено от Комитета по управление на риска, има директно отношение към реакцията спрямо даден риск, т.е. първо дали организацията ще поеме, прехвърли, избегне или ограничи риска и второ, как и чрез какви дейности ще бъде изразена тази реакция. Реакцията на риска е в пряка връзка с риск рейтинга.

2. Идентифициране на риска

В същността си процеса по управление на риска се изразява в идентифицирането на потенциални рискове, планиране и провеждане на действия по евентуалното им преодоляване и/или свеждането им до приемливи нива, така че те да не застрашат постигането на мисията и целите на ОПР. Тези да повлияят негативно на ефективността, ефикасността и разходването на ресурсите, използвани за постигането на тези мисия и цели.

От горното е видно, че процесът по управление на риска започва с определяне на целите на организацията, на отделните структури в нея, информираността им по отношение на риска и констатирането му. Отправна точка за идентифицирането на рисковете по отношение на дейността на Община Хайредин е разглеждането и ревизирането на целите, заложи в Плана за реализация на общинския план за развитие на туризма, в т.ч. целите и задачите на съответните структури в Общината.

Рискове и управление на риска

РИСК	ОПИСАНИЕ
Външни рискове	
Инфраструктура	Инфраструктурни проблеми, които пречат на нормалното функциониране, като претоварване на енергоснабдяващите или информационни системи, стачки и др.
Икономика и пазар	Промяна на лихвените проценти, въздействие на инфлационни процеси.
Законодателство	Законодателни промени могат да предизвикат промяна в обхвата на запланираните действия или да наложат ограничителни мерки.
Околна среда	Замърсяването, използването на горива и др. може да има вредоносен ефект върху околната среда в райони на общината.
Политика	Политическите промени може да доведат

	до промяна на целите на Общината.
Природни бедствия	Пожри, наводнения, и други природни бедствия могат да повлияят на възможността за предприемане на необходимите действия. Съществуващите планове за борба с природни бедствия могат да се окажат неадекватни.
Финансови рискове	
Бюджетни	Недостиг на ресурси за предприемане на необходимите действия или невъзможност за тяхното управление и контрол; разполагаемите ресурси са недостатъчни, за да осигурят желаните превантивни действия за опазване на паметниците на културата и развитието на туризма.
Инвестиции	Неподходящи инвестиционни решения; липса на ресурс за привличане на публични средства за развитие на туризма.
Рискове на дейността	
Политика	Изпълнение на неподходящи политики; политики, базирани на неадекватна или неточна информация
Оперативни	Непостижими цели. Несъответстващо изпълнение.
Информация	Неточната информация може да доведе до вземане на неправилни управленски решения.
Репутация	Лоша репутация и последиците от нея.
Технологични	Технологични проблеми при осъществяване на дейността.
Проекти	Осъществяване на проекти без необходимата оценка на риска. Провалени

	проекти, поради несвоевременно финансиране.
Нововъведения	Не са използвани възможностите за нововъведения. Въвеждане на нови подходи без необходимата оценка на риска.
Човешки ресурси	
Компетентност, етика	Недостиг на квалифицирани служители, неспазване на възприетите етични норми за поведение/Етичен кодекс/

10. НАСОКИ ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ОПРТ

Общинския план за развитие на туризма 2014-2020 г на община Хайредин се фокусира към два основни приоритета:

Първи приоритет:

Осигуряване на инструменти за създаване на туристически продукт и позиционирането на Хайредин като атрактивна туристическа дестинация, която си заслужава да бъде посетена.

Втори приоритет:

Популяризиране на продукта като част от културно-историческото наследство на България на регионално, национално, трансгранично и международно ниво, което да гарантира повишаване на туристопотока и обособяване на Хайредин като дестинация, подходяща за културен и еко и селски туризъм.

Работа с туроператори.

Предлагането на продукта сред туроператорите е основния инструмент за привличане на туристи. За целта следва да се използват туроператори, които са:

- Регионални и национални туроператори, специализирани в предлагането на сходен продукт за културен и еко и селски туризъм;
- Чужди туроператори, които вече предлагат пакети за България.

Критичните моменти, които следва да бъдат посочени на този етап са:

1. Невъзможност за осигуряване на финансов ресурс за изпълнение на рекламните дейности.

Решение:

Оптимизиране на дейностите, съобразено с определения бюджет с приоритет на дейностите, изискващи по-малък бюджет. Периодична актуализация на дейностите по ОПРТ.

2. Резултатите от анализа на пазарите да покаже, че има по-значими пазари.

Решение:

Промяна на целевите пазари. Възможно преориентиране към други пазари - например страни по поречието на р. Дунав. Други възможни пазари са тези от Западна Европа, които генерират туристи по Северното черноморие.

3. Невъзможност от страна на общинската администрация за самостоятелно изпълнение на ОПРТ и заложените рекламни дейности.

Решение:

За дейностите, които не могат да бъдат изпълнени самостоятелно да бъдат проведени конкурси за обществени поръчки.

Създаванена система за допитване до населението и всички заинтересовани страни при изпълнението на Общинския план за развитие на туризма 2014-2020г. на община Хайредин и Подобряване на механизмите на взаимодействие между звената вадминистрацията при изпълнението на ОПРТ 2014-2020г.

Дейности:

Цел/мярка	дейности
Специфична цел 1: Развитие на организационния капацитет на администрацията на Община Хайредин при изпълнението на ОПРТ 2014-2020г.	
Мярка 1.1. Ясно разпределение на функциите на административните звена – от определянето на целите и задачите до отчитането на изпълнението на дадена дейност	Прилагане правила за вътрешна организация, отчитачи спецификата на работа на звената, администриращи политики за развитие на туризма и тези, осигуряващи предоставянето на услуги за гражданите и юридическите лица, заети в туризма
Мярка 1.2. Подобряване на вътрешната координация и комуникациите между звената в общинската администрация	Подобряване взаимодействието на местната власт гражданите и включването им в процеса на вземане на решения.
Специфична цел 2: Усъвършенстване на методите за изпълнение на функциите на администрацията	
Мярка 2.1 Въвеждане на програмно бюджетиране за развиите на туризма в Община Хайредин. Определяне на направленията на политиките и приоритетите за развитието на общината	Координиране на процедурите по финансово осигуряване, включително допълващото финансиране за изпълнение на проекти, съфинансирани от ЕС

преди провеждане на бюджетната процедура	
Мярка 2.2 Интегриране на принципите за стратегическо планиране в туризма с цялостната дейност на Общината	При подготовката на общинския бюджет разпределението на ресурсите да следва стратегическите приоритети на политиките за развитие на туризма.
Мярка 2.3 Оптимизиране на процедурите за предоставяне на услуги на гражданите и бизнеса, заети с туризъм	Въвеждане на комплексно административно обслужване, на физическите и юридическите лица, в съответствие със спецификата на дейностите, осъществявани от администрацията като се въведат обекчения при регистриране на туристически обекти.
Специфична цел 3: Развитие на експертния потенциал и повишаване ефективността в управлението на човешките ресурси	
Мярка 3.1 Повишаване квалификацията на служителите за подобряване на тяхната работа по изпълнението на местни политики в областта на туризма	Разработване на програми за обучения в областта на: - управление на проекти, съфинансирани със средства от ЕС и други източници; - използване на ИКТ при изпълнение на служебните задължения; - финансово планиране в звената, имащи функции във връзка с планирането и изпълнението на политики за развитие на туризма.
Мярка 3.2 Подобряване информираността на служителите	Създаване на вътрешни канали за разпространение на информация в организацията, за гарантиране на достъпа на служителите до информация, подходяща за техните задачи.
Мярка 3.3 Актуализиране на политиката за управление на човешките ресурси	Разработване и въвеждане на система от допълнителни стимули за качествено и професионално изпълнение на държавната служба.
Специфична цел 4: Информационно осигуряване на	

дейността на общинската администрация	
Мярка 4.1 Разработване и прилагане на политика за управление на туризма в съответствие със стратегическите и оперативните цели на ОПРТ	Информирание на широката общественост с изпълнение на ОПРТ на уеб страницата на общината. Организиране на форуми за обсъждане на проекти, които ще се разработват за финансиране с публични средства по оперативните програми.

Индикатори за изпълнение

Цел/мярка	Индикатори за изпълнение
Специфична цел 1: Развитие на организационния капацитет на администрацията на Община Хайредин при изпълнението на ОПРТ 2014-2020г.	
Мярка 1.1. Ясно разпределение на функциите на административните звена – от определянето на целите и задачите до отчитането на изпълнението на дадена дейност	Подобрена вътрешна координация и комуникации между звената в общинската администрация. Разработени правила за участие на администрацията, гражданите и бизнеса в процеса на вземане на решения.
Мярка 1.2. Подобряване на вътрешната координация и комуникациите между звената в общинската администрация	Отчитане на приоритетите на Община Хайредин в ОПРТ. Ефективно взаимодействие и координация между звената в общинската администрация и териториалните органи на изпълнителната власт.
Специфична цел 2: Усъвършенстване на методите за изпълнение на функциите на администрацията	
Мярка 2.1 Въвеждане на програмно бюджетиране за развитието на туризма в Община Хайредин. Определяне на направленията на политиките и приоритетите за развитието на общината преди провеждане на бюджетната	Изготвена и въведена общинска методическа рамка за програмно бюджетиране в сектор туризъм.

процедура	
Мярка 2.2 Интегриране на принципите за стратегическо планиране в туризма с цялостната дейност на Общината	Увеличен капацитет за стратегическо Планиране. Разработен единен стратегически документ на Община Хайредин като база за местно икономическо развитие чрез туризма.
Мярка 2.3 Оптимизиране на процедурите за предоставяне на услуги на гражданите и бизнеса, заети с туризъм	Работеща ефективна система за предоставяне на услуги на гражданите и юридическите лица
Специфична цел 3: Развитие на експертния потенциал и повишаване ефективността в управлението на човешките ресурси	
Мярка 3.1 Повишаване квалификацията на служителите за подобряване на тяхната работа по изпълнението на местни политики в областта на туризма	Разработени специализирани програми за обучения в приоритетни, за организационно развитие на общинската администрация, в областта на туризма.
Мярка 3.2 Подобряване информираността на служителите	Създадени вътрешни канали за разпространение на информация в организацията, за гарантиране достъпа на служителите до информация, подходяща за техните задачи.
Мярка 3.3 Актуализиране на политиката за управление на човешките ресурси	Въведена прозрачна и обективна система за допълнителностимулиране въз основа на оценката за изпълнението.
Специфична цел 4: Информационно осигуряване на дейността на общинската администрация	
Мярка 4.1 Разработване и прилагане на политика за управление на туризма в съответствие със стратегическите и оперативните цели на ОПРТ	Създаден механизъм за периодично актуализиране на политиката за управление на туризма в Община Хйредин.

11. Заключение

Анализът на туристическите ресурси, както и анализите на техните характеристики, изтъкват големия туристически потенциал на Община Хайредин. Търсенето в последните години е насочено именно към такъв туристически продукт, какъвто следва да предлага Община Хайредин, предвид природните и антропогенните ресурси, с които разполага.

За съжаление, обаче, на територията на общината е развит туризъм със скромни измерения. Община Хайредин оползотворява частично ресурсите си за воден, културен, еко, спортен, делови (конгресен), селски, кулинарен, маршрутнопознавателен, риболовен туризъм.

Основните проблеми пред развитието на устойчив туризъм в Община Хайредин са слабата мотивация и незаинтересоваността на местното население, недобре разработен туристически продукт с ясно изразени характеристики, липса на комуникационна и дистрибуционна политика за маркетинг на туристическия продукт, недостатъчно квалифициран персонал в сферата на туристическите услуги, недостатъчна и ниско категорийна материално-техническа база, както и ограничен достъп до съпътстващите (допълнителните) услуги, които може да се предлагат.

Що се отнася до потенциала, той е съхранен и се пренася в новата стратегия като съществен ресурс за развитие. Развитие във всички изброени проблемни насоки и насочено към всички форми на туризъм – културен, селски, маршрутно-познавателен, приключенки, риболовен, еко - орнитоложки и т.н.

Набелязаното и многократно мотивирано развитие ще стане възможно само след преодоляване на всички организационни и финансови проблеми. Необходима е единна туристическа стратегия за развитие на местните продукти, с развитие в трансграничен, национален и европейски мащаб и прилагане на координирана програма с приоритизирани намеси. Съвременното търсене по отношение на еко и културния туризъм се засилва и е в целогодишен план. Продажбите зависят силно от предлагането на услуги чрез интернет и интернет реклама, които почти липсват.

Възможностите на Община Хайредин за развитие на туризъм са изключително благоприятни и визията ѝ трябва да бъде насочена към превръщането на региона в място за целогодишен туризъм, дестинация предлагаща комплексен туристически пакет от услуги, който включва като допълнителни услуги почти всички видове туризъм. Предизвикателствата, които стоят пред управлението на общината са подобряване на местната икономика, създаване на нови работни места, борба с демографската криза, насочване на усилията към по-рационално използване на богатото историческо, природно и нематериално културно наследство.

SWOT анализът посочва изводи, които служат за основа на заключението, че се разкрива уникална възможност за дизайн, планиране и развитие на един уникален по своята същност туристически продукт и превръщане на община Хайредин в успешна туристическа дестинация не само от местно, но и национално и международно значение.

Чрез реализирането на Общинския план за развитие на туризма в община Хайредин 2014 - 2020 г. и пълноценното използване на туристическите ресурси - природни, исторически

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ

ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ

РУМЪНСКО ПРАВИТЕЛСТВО

БЪЛГАРСКО ПРАВИТЕЛСТВО

Общи граници. Общи решения.

и културни, *общината ще се превърне в разпознаваема и конкурентоспособна туристическа дестинация.*